Aurora Peţan

Plăcile de plumb de la Sinaia

http://www.bibliotheca-dacica.ro

Povestea

Plăcile de plumb constituie un corpus de peste o sută (posibil chiar peste două sute) de inscripții în relief, scrise într-o limbă necunoscută, cu caractere predominant greceşti şi cu ilustrație bogată, cu referințe la civilizația geților şi a dacilor. Piesele au fost fotografiate în timpul celui de-al doilea război mondial de către Dan Romalo, în subsolul Muzeului de Antichități din Bucureşti, la inițiativa de publicare a arheologului Ioan Nestor. O tânără cercetătoare, Marioara Golescu, urma să publice aceste piese sub titlul de falsuri. Conform declarației lui I. Nestor, piesele ar fi apărut în muzeu în vremea lui Grigore Tocilescu, deci undeva la cumpăna dintre secolele 19 şi 20. Nimeni nu s-a îndoit vreodată de neautenticitatea lor, nimeni nu le-a publicat (din păcate nici Marioara Golescu nu a mai apucat), nu le-a studiat nici un cercetător. Nu au beneficiat niciodată de inventariere sau de o mențiune cât de sumară în vreo lucrare. Piesele au dispărut cu timpul (eforturile lui Dan Romalo de a le regăsi, în anii '80, au eşuat). Au reapărut (nu se ştie de unde) 35 de exemplare în anul 2002, aflate acum la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti. Două piese se află în posesia Mănăstirii Sinaia, iar alte câteva, de dimensiuni mai mici şi din materiale diverse, se află în colecții particulare sau în muzee din țară.

Nu se ştie de unde provine acest corpus, dar tradiția orală susține că piesele de plumb ar fi fost turnate în ultimul sfert de veac 19 din ordinul regelui Carol I, după originale de aur, descoperite într-un tezaur în Poiana Văcăriei, unde urma să se sape fundația Castelului Peleş. Probabil după înființarea Muzeului de Antichități (în 1881), copiile au fost transferate la Bucureşti. Însă singurul lucru pe care îl putem afirma cu destulă certitudine este acela că piesele de plumb aflate astăzi la Bucureşti provin de la Sinaia, informație transmisă prin tradiție chiar în Institutul de Arheologie, după cum ne-a certificat directorul institutului, acad. Alexandru Vulpe. Acesta ştie de la tatăl său, Radu Vulpe, că însuşi Vasile Pârvan ştia de aceste piese şi de provenineța lor din Sinaia.

În anul 2003 Dan Romalo a valorificat o parte din fotografiile făcute (din nefericire multe fotografii au fost distruse de vitregiile timpului, o dată cu negativele) în volumul *Cornică apocrifă pe plăci de plumb?*, la editura Arvin Press, reeditat în 2005 sub titlul *Cronica getă apocrifă pe plăci de plumb?*, la editura Alcor. Dispunem astăzi, prin intermediul acestei cărți, de cca 50 de imagini inedite, după piese dispărute, la care se adaugă cele 35 de piese regăsite. Dan Romalo a lansat pentru prima dată ipoteza autenticității plăcilor (deşi a pus-o sub semnul întrebării) şi a fost primul care a studiat cu temeinicie întreg ansamblul, a transcris textele şi a încercat o decriptare a lor. Probabil lipsa unei pregătiri de specialitate în domeniu, care să-i confere autoritate, dar şi inerția, scepticismul şi reaua credință a unor oameni de ştiință (la care se adaugă, poate şi unele interese oculte) l-au scos pe nedrept în afara credibilității, deşi eforturile sale au fost considerabile (peste 20 de ani de muncă), iar metodele sale riguroase. Chiar şi după apariția cărții, subiectul a continuat să fie considerat lipsit de importanță, deşi amploarea şi complexitatea ansamblului indică, în cazul unui fals, o

minte cu totul genială. Citeşte aici răspunsul dlui Dan Romalo la reacţiile stârnite de apariţia cărţii.

Analizele de material făcute la Institutul de Fizică şi Inginerie Nucleară din Bucureşti de către dr. Bogdan Constantinescu, în luna mai a anului 2004, au relevat o compoziţie asemănătoare celei a plumbului tipografic din sec. XIX, confirmând ipoteza copiilor sau a unui eventual fals. Ipoteza plumbului antic, original, este greu de susţinut la ora actuală. Totuşi, analizele întreprinse pe o singură piesă, piesa 023, la Oxford, de către dr. Peter Northover, au lăsat discuţia deschisă, arătând că plumbul din această piesă este destul de asemănător cu cel dintr-o scoabă dacică autentică, scoasă din zidul cetăţii Sarmizegetusa şi folosită ca martor (ROMALO 2005: 291-292). Lipsa fondurilor destinate unor analize avansate pe toate piesele păstrate, ne împiedică să ajungem la concluzii clare.

Specialiştii de la Monetăria Statului, pe care i-am consultat, au apreciat, pe baza unor detalii tehnice, că este vorba mult mai probabil de copii făcute în grabă după nişte originale, decât de creaţii moderne.

Cercetările noastre au început imediat după apariţia primei ediţii a cărţii dlui Romalo (în toamna anului 2003). Am prezentat o comunicare în noiembrie 2003, la Institutul de Lingvistică din Bucureşti, o conferinţă în iunie 2004, la Academia Română, şi o a doua conferinţă, în ianuarie 2005, la Seminarul de Arheologie "Vasile Pârvan" al Facultăţii de Istorie, Universitatea Bucureşti.

În momentul de faţă nu există nici un program oficial de studiere, sau cel puţin de protejare a pieselor, care sunt, în continuare, neinventariate şi prost păstrate. Lipsa de interes a oamenilor de ştiinţă, fie ei lingvişti ori istorici, şi a instituţiilor în grija cărora ar trebui să se afle studierera acestei arhive, este dublată de entuziasmul unor "traducători" fantezişti, lipsiţi de o minimă pregătire în domeniu, care discreditează în mod regretabil subiectul. Chiar dacă buna credinţă a acestora nu trebuie pusă la îndoială, rezultatele lor intoxică opinia publică, compromit subiectul şi îi îndepărtează şi mai mult pe specialişti.

Tipuri de scriere

Introducere

Există o mare varietate de scrieri în aceste plăci, însă alfabetul predominant este cel grecesc, cu unele adaptări. Este surprinzătoare, pentru un falsificator, această opţiune, mai ales că, la vremea aceea, Hasdeu vehicula existenţa a două alfabete dacice inedite - unul adus chipurile de către Deceneu din Egipt, altul perpetuat într-un sistem de scriere atribuit secuilor din Transilvania prin sec. XIII. Autorul presupusului fals ar fi putut pune pe seama dacilor un alfabet propriu, unitar, dacă ar fi vrut să demonstreze gradul lor superior de civilizaţie.

E bine ştiut că un popor care nu cunoaşte scrierea, atunci când împrumută un sistem de scriere, nu selectează din el doar anumite semne, pe care le consideră necesare, ci îl ia în bloc, cu toate semnele, chiar dacă acestea nu îi sunt suficiente (pentru că deține şi unele sunete străine față de limba neamului de la care împrumută scrierea), sau chiar dacă unele semne nu îi sunt de folos (pentru că nu cunoaşte sunetele respective). Cu timpul, semnele inutile sunt eliminate sau folosite pentru notarea altor sunete, şi se adaugă semne noi pentru sunetele specifice limbii respective (JEFFERY 1961: 41 şi urm.).

Exemplul clasic îl constituie alfabetul grec, descendent din cel fenician, care era un alfabet consonantic, potrivit pentru notarea unei limbi semitice. Grecii au folosit unele dintre semne pentru notarea vocalelor, au redistribuit semnele care notau cele patru siflante feniciene (căci ei nu aveau decât o siflantă), au creat semne noi (de pildă *omega* - ω, creat de ionieni prin alăturarea a doi *omicron* - ο, sau ψ - *psei*, de origine necunoscută). Au existat diferențe în modul cum grecii din diverse părți au adaptat alfabetul fenician. De pildă, alfabetele greceşti occidentale au folosit semnul *het* pentru notarea aspirației, în vreme ce ionienii, al căror dialect nu cunoştea psiloza, au folosit acest semn pentru notarea vocalei *e* lung (*eta*), grecii occidentali notau prin X grupul consonantic *ks*, pe când cei orientali notau velara surdă aspirată *kh* etc. Multă vreme, grecii nu au perceput noul lor alfabet ca pe un alfabet propriu, ci spuneau că scriu cu *litere feniciene*. În realitate, după toate modificările aplicate alfabetului fenician, a rezultat un alfabet nou. La fel s-a întâmplat şi cu alfabetul latin, care are la bază alfabetul grecesc occidental (chalcidic), luat prin intermediar etrusc. La fel se poate spune şi despre scrierea geților de pe plăci: nu mai putem vorbi de alfabetul grec, ci de o scriere getică proprie, aşa cum mai târziu se va vorbi de un alfabet gotic şi de unul chirilic.

Geții cunoşteau, pe lângă scrierea grecească, şi alte scrieri de origine necunoscută, probabil foarte vechi. E posibil ca aceste scrieri să nu fi fost foarte potrivite pentru notarea limbii lor şi, la un moment dat, să fi început să folosească alfabetul grec, în varianta sa ioniană (se ştia oare, la vremea presupusului falsificator - nu mult după jumătatea secolului al XIX-lea, că în coloniile dobrogene se folosise alfabetul ionian?). Sau, la fel de posibil, să fi adoptat alfabetul grec din motive de "modă", din nevoia de a-şi alinia "cancelaria" la curentul vremii, deoarece mai toate neamurile barbare care cunoşteau scrierea (fie şi doar la nivelul curții) foloseau acest alfabet. Probabil că încercarea de a folosi alfabetul grec curat, nemodificat (tipul A), nu a avut mari sorți de izbândă, din pricina diferențelor considerabile dintre sistemul fonetic grecesc şi cel getic: getica pare să nu facă distincție între vocale lungi şi scurte (dar distinge între vocale deschise şi închise), şi cunoaşte sunetele palatale, absente din greacă. Din acest motiv, alfabetul grec a fost, în prima fază, augmentat (tipul B), prin adăugarea semnelor pentru cele două palatale, luate dintr-o scriere arhaică cursivă (tipul C), iar în a treia fază simplificat (tipul D), prin eliminarea semnelor pentru vocalele lungi - *eta* şi *omega*, şi a lui *y*. Procesul este foarte asemănător cu cel suferit de alfabetul fenician ajuns la greci, şi de alfabetul grec ajuns la etrusci şi la romani. La fel s-a întâmplat şi cu alfabetul gotic (care cuprinde trei semne superflue, fără valoare fonetică) şi cu cel chirilic (care a adăugat o mulțime de semne noi), ca să ne raportăm doar la aria europeană. În epocile mai recente, adaptările s-au făcut cu predilecție prin adăugarea de diacritice la semnele existente, nu prin adăugarea de semne noi (vezi

cazul românei, cel al limbii cehe, al polonezei, al limbii turce), aşa încât nu mai iau naştere alfabete oficiale noi.

Există în aceste plăci o mare diversitate de scrieri, vădind nu doar "mâini" diferite, ci şi epoci şi locuri diferite. Tipurile de scriere se corelează impecabil cu detaliile din plăci (ilustrație, decoruri, informații din texte), lucru foarte greu de realizat de către un plauzibil unic autor. Dan Romalo a operat o clasificare generală a alfabetelor din tăbliţe în clasic, preclasic şi arhaic. Noi propunem o clasificare mai detaliată, în câteva categorii mari, fiecare având subtipuri şi variante. Am identificat două categorii: greceşti (categoria I) şi "semigreceşti" sau cursive (categoria II), la care se adaugă o categorie eterogenă de scrieri necunoscute (III). Inciziile, făcute după turnarea plăcilor, beneficiază de o atenție specială, în categoria IV. De asemenea, monogramele şi logogramele (categoria V). Primele două categorii, cel mai bine reprezentate, conțin fiecare câte trei tipuri mari, notate cu litere majuscule (care uneori au coincis cu inițiala unui nume propriu asociat). Subtipurile sunt notate prin adăugarea unei cifre la litera tipului. Variantele tipurilor sau ale subtipurilor sunt notate prin adăugarea unei litere minuscule.

Între tipurile nedescifrabile, cele mai interesante (şi mai vechi) par să fie scrierile de pe altare şi de pe frontoanele templelor. Dintre scrierile descifrabile, tipurile C1 şi F1 par a fi cele mai arhaice şi mai depărtate de alfabetul grec. Există, indubitabil, o logică limpede în distribuția acestor scrieri în plăci, şi se întrevede cu destulă uşurință modul în care au evoluat în timp, şi-au adăugat semne proprii, au renunțat la semnele inutile, au coexistat sau au fost concurate de scrieri mai "moderne", s-au adaptat la curentele vremii. Dacă tot acest proces a fost gândit de o singură minte umană, ne aflăm, cu siguranță, în fața unui geniu inegalabil.

I. alfabete greceşti

1. **A** (Helis 1), A1, Aa, Aa1, Ab, Ac
3. **B** (Burebista), B1
2. **D** (Decebal), D1 (Duras), Da (Orolio / Helis 3), Db (Cotizo 2)

II. alfabete "semigreceşti" cursive

1. **C** (Ceneu / Helis 2), C1
2. **E** (Sarmisegetuza arhaic)
3. **F** (Cotizo 1), F1

III. scrieri necunoscute

IV. incizii

V. monograme şi logograme

Tipuri de scriere

Tipul A (Helis 1)

Cel mai simplu tip de scriere, tipul A (Helis1), îl reprezintă alfabetul grec ionian, prezent exclusiv în tăbliţele care par să fi fost scrise la Helis în perioada dinaintea lui Burebista. Acesta include semnele Ω - *omega* şi H - *eta*, folosite în alfabetul ionian pentru notarea vocalelor *o* lung şi *e* lung. În mod evident, limba tăbliţelor nu făcea distincţie de cantitate (nu avea vocale lungi şi scurte), astfel încât *omega* şi *omicron* sunt folosite aleatoriu. *Eta* este folosit uneori în distribuţie liberă cu *iota* sau *ypsilon*, acestea la rândul lor, notând un *i* scurt perceput probabil foarte deschis, de fapt un *e* (cf. forme precum *basɛleu*, *chilɛarcho*). Singura diferenţă faţă de alfabetul grec ionian o constituie desenarea în oglindă a semnului Z, poate din încercarea de a reda un sunet specific acestei limbi, inexistent în greacă. Acest mod de grafiere se găseşte şi în numele căpeteniei gete Zalomodegikos, pomenit în Stela Solilor (sec. III a. Chr.), descoperită la Histria în 1959. D.M. Pippidi a descris şi analizat această piesă (ISM I: nr. 8.), dar nu a pomenit nimic în legătură cu această stranie redare a literei Z. Ea nu se regăseşte în alte cuvinte, greceşti, din inscripţiile de la Histria sau din alte cetăţi pontice, însă este destul de frecventă în inscripţiile frigiene scrise în alfabet grecesc. De asemenea, acest semn este atestat în unele inscripţii latineşti în nume proprii provinciale (d.ex. CIL III 8302, unde acest semn apare în toponimul *Brizidia* din Dalmaţia).

Semnul *psei* - Ψ lipseşte din acest tip, dar şi din toate celelalte (excepţie 017), însă absenţa sa este justificată prin lipsa secvenţei consonantice [ps] (ea este prezentă doar în placa 045 în cuvântul grecesc notat *anepsyos* "văr" şi în placa 017, care prezintă diferenţe considerabile de limbă faţă de restul plăcilor). Nu există semne speciale pentru notarea palatalelor, ci se folosesc K - *kappa* şi Γ - *gamma* urmate de *e* sau *i*. Această procedură este, din perspectiva dlui Sorin Olteanu, un semn clar de modernitate, căci falsificatorul ar fi folosit, în ignoranţa lui, ortografia italiană din sec. al XIX-lea. Trebuie să-i amintim însă dlui Olteanu că aceasta este cea mai firească variantă de notare a palatalelor într-un alfabet care nu posedă semne speciale, şi că la fel au procedat şi grecii pentru a nota numele străine (cf. ΔΕΚΕΝΕΥΣ la Strabo; ΓΕΝΟΥΚΛΑ, ΔΕΚΕΒΑΛΟΣ, ΔΙΗΓΙΣ la Dio Cassius; ΣΑΡΜΙΖΕΓΕΘΟΥΣΑ la Ptolemeu), şi la aceeaşi soluţie au recurs şi romanii în perioada târzie, când velarele se palatalizaseră - şi nu le putem atribui o grafie "italienizantă". Subtipul A1 are trăsături stilistice proprii, la fel şi subtipul A2, care se caracterizează prin forma rombică a literelor şi un aspect destul de cursiv.

Tipul A (detaliu placa 002)

Subtipul A2 (detaliu placa 109)

Tipul B (Burebista)

Al doilea tip de scriere, tipul B (Burebista), pare să fie derivat din cel anterior şi apare în timpul regelui Burebista. Se caracterizează prin prezenţa unor semne aparte, care notează, foarte probabil, palatalele *č* şi *ğ*, la care se adaugă, în unele plăci, semnul V cu valoarea *u*, la fel ca în alfabetul latin. Primele două semne (dar posibil şi cel de-al treilea) par să fie preluate din scrieri locale mai vechi, în primul rând din tipul C. Astfel, tipul B apare ca un alfabet ionian augmentat cu semne necesare notării unor sunete inexistente în limba greacă.

În cadrul tipului B se pot identifica două etape. În prima etapă, semnul V este necunoscut, iar *u* este redat prin OY şi este reprezentată de o serie de plăci din vremea lui Burebista, care par să aparţină primei perioade de domnie, şi de câteva plăci din Dobrogea. Celei de-a doua etape, în care s-a inclus semnul V, îi aparţin plăci exclusiv din vremea lui Burebista şi două plăci din Dobrogea, în care apare numele lui Dapyx. Urmărind povestea acestui tip de scriere, deducem că el a apărut la Genucla, prima capitală a lui Burebista, probabil din augmentarea tipul A, ionian pur, cu elemente din tipul C, foarte arhaic, prezent tot la Helis, şi care va constitui "semnătura" lui Ceneu (= Deceneu) în majoritatea plăcilor. De la Genucla, tipul B a fost dus la Sarmizegetusa, unde a înlăturat probabil tipul E arhaic cursiv, imbricat (cu care coexistă în placa 058). Noul tip de scriere câştigă teren în toate regiunile supuse lui Burebista: la Genucla înlătură tipul arhaic C, aşa încât în vremea lui Dapyx se foloseşte doar tipul Burebista; la Helis înlătură tipul ionian A, care nu nota palatalele, vezi placa 091, scrisă în vremea lui Oroles, după moartea lui Burebista, şi tipul foarte vechi C1; la Moleodabo, cetatea lui Zyraxes, este singurul tip atestat imediat după înlăturarea lui Burebista (035 şi 134).

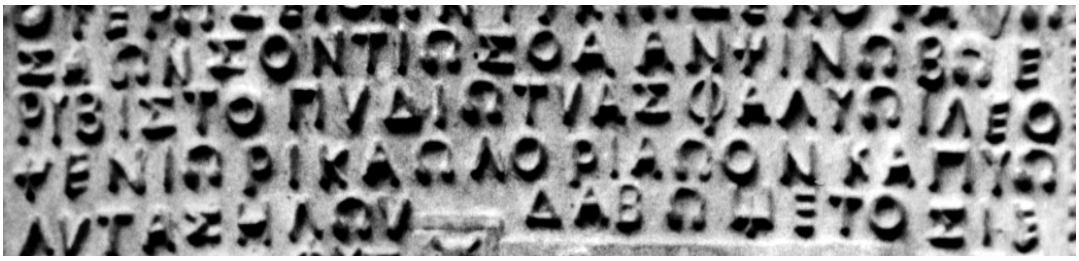

Tipul B (detaliu placa 012)

Tipul C (Ceneu)

Tipul C (Ceneu/Helis2) pare să fie o scriere cursivă, probabil foarte veche, ce include semnele speciale pentru notarea sunetelor palatale *č* şi *ğ*, şi pentru *u*, preluate ulterior de tipul B. Primele două semne există şi în alfabetul chirilic, fapt ce i-a determinat pe mulți sceptici, lipsiți de o pregătire temeinică, să declare falsuri aceste piese. Totuşi, originea acestor semne în alfabetul chirilic nu este lămurită, semnul *ce* având origine necunoscută, iar cel pentru *ge*, existent azi doar în alfabetul sârb, fiind considerat de unii de origine românească în alfabetul sârb, de alții de origine sârbă în scrierile româneşti cu alfabet chirilic (PEȚAN 2005: 319). Valoarea fonetică a unora dintre semnele acestui tip de scriere este dedusă din context, deoarece ele nu par a avea corespondențe în alte alfabete cunoscute Altele însă se regăsesc în scrieri din aria mediteraneană, micrasiatică şi din orientul apropiat. De exemplu *alfa* redat printr-un cerc cu 6 „picioare" evocă semnul cipriot pentru *a*, *tau* alcătuit din trei haste verticale tăiate de una orizontală se găseşte în alfabetele sud-semitice cu valoare fonologică asemănătoare, *dzeta* reprezentat printr-o linie ondulată, tăiată la un capăt de o linie scurtă, există în unele scrieri din Asia Mică cu aceeaşi valoare etc.

Scrierea cursivă C1 a coexistat, la Helis, cu scrierea A, cum reiese din unele plăci. Subtipul C1 apare doar în peceți sau cartuşe. În plăcile din vremea lui Burebista, scrise în tipul B, foarte adesea "semnătura" lui Deceneu, de la sfârşitul textului, este scrisă în tipul C, pe care l-a luat cu sine de la Helis la Sarmizegetusa. Tipul C este arhaic (poate cel mai arhaic), provine în mod limpede din Dobrogea şi nu a fost niciodată utilizat după epoca Burebista-Deceneu. El se înrudeşte cu tipurile F/F1 şi E.

Tipul C (Detaliu placa 010)

Subtipul C1 (pecetea regelui *Zyeado,* placa 076)

Semnătura Marelui Preot *Cotopolo Ceneo (*detaliu placa 080*)*

Tipul D (Decebal)

La prima vedere, tipul D (Decebal) pare să derive dintr-o scriere grecească occidentală, care nu cunoştea semnul Ω *(omega*), inventat de ionieni. Tot spre tipul occidental trimite şi notarea grupului *cs* prin X, nu prin Ξ, în unele plăci (cf. numele lui Zamolxe în placa 117), acesta din urmă fiind specific alfabetului ionian. Este remarcabilă, de asemenea, raritatea semnului Y (în unele plăci este cu totul absent), iar în plăcile care nu conţin pe *y,* nu există nici *eta.* Totuşi, lipsesc alte caracteristici ale alfabetului chalcidic (de pildă notarea lui Λ prin L), iar în unele piese apare *eta* (în 6 din cele 28 scrise în acest tip). Deducem de aici că ar putea fi vorba nu de un izvor direct dinspre sudul Italiei sau Grecia occidentală, ci de o simplificare a tipului oriental, sub influenţa alfabetului latin sau, mai puţin probabil, a alfabtului chalcidic (altfel nu s-ar explica de ce au fost eliminate *tocmai* semnele specific ioniene). Apariţia acestui tip în perioada geto-dacă târzie (probabil a doua jumătate a sec. I a. Chr., după moartea lui Burebista), pledează în favoarea influenţei dinspre Italia. Tipul D se regăseşte în plăcile din vremea regelui Duras şi în toate plăcile din vremea lui Decebal, uneori însoţit de scrieri incizate, foarte rar (două cazuri) de scrieri necunoscute. Mai este atestat şi la Helis (Da sau Helis 3), în vremea lui Oroles în perioada postburebistană, cînd s-a renunţat la scrierea B a lui Burebista şi s-a adoptat acest alfabet probabil sub influenţă romană. La acestea se adaugă alte trei piese de la Helis, care îl pomenesc pe Dromichete. Aspectul modern al acestor trei plăci poate fi un semn că ele constituie rescrieri din vremea lui Oroles ale unor texte redate iniţial în tipuri arhaice, devenite greu lizibile. În sfârşit, în cetatea Saetopeiodabo a lui Cotizo, se foloseşte acelaşi tip, cu unele trăsături stilistice specifice (Db, Cotizo 2), alături de tipul arhaic F, specific acestui rege. Utilizarea tipului occidental de către Oroles şi Cotizo nu este surprinzătoare, deoarece ambii aveau relaţii mai strânse cu romanii decât cu grecii (Cotizo era în Banat, departe de influenţa dobrogeană, iar Oroles era aliat cu romanii şi fusese declarat *amicus populi Romani* de către Octavian). Subtipul D1 apare în plăcile lui Duras. şi se individualizează printr-un semn specific pentru notarea lui *t* (trei haste verticale tăiate de o hastă orizontală; semnul se găseşte şi în tipul arhaic C, şi în unele alfabete sud-semitice, unde are aceeaşi valoare fonetică), care coexistă cu semnul tradiţional *tau*. Tipurile specifice epocilor anterioare (A, B şi C) sunt total absente în vremea lui Decebal.

Tipul D (detaliu placa 121)

Subtipul D1 (detaliu placa 011)

Tipul E (Sarmisegetuza arhaic)

Este un tip arhaic, cursiv, imbricat, având la bază o scriere înrudită cu tipul arhaic C şi vădind o tradiție îndepărtată de scriere cursivă pe materiale mai moi. Literele se pot recunoaşte destul de uşor, iar cuvintele sunt subliniate sau supraliniate prin prelungirea primei sau ultimei litere, fapt ce dă scrierii un vag aspect "arăbesc", cu similitudini în scrierea devanagari şi în demotica egipteană. Este însă vorba de o simplă stilizare, normală pentru o scriere cursivă, iar scepticii care au decis că plăcile sunt falsuri pentru că sunt scrise în "arăbeşte", ar trebui să studieze cu mai multă atenție aceste scrieri. Probabil acest tip a existat la Sarmisegetuza înainte de venirea lui Burebista, şi a fost înlăturat de tipul B (cu care coexistă totuşi în placa 058).

Tipul E (detaliu placa 090)

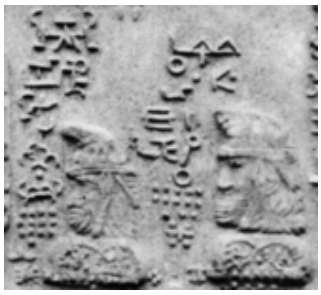

Doi regi din genealogia 058

Tipul F (Cotizo)

Acest tip este în mod sigur înrudit cu subtipul arhaic C1, dar conține şi semne proprii. Are aspect de scriere cursivă, mai ales în forma sa arhaică F1. Coexistă cu tipul Db în piesele ce provin de la Cotizo. Subtipul F1 este mai arhaic şi mai greu de descifrat decât F. Acesta din urmă este reprezentativ, dar din punct de vedere cronologic pare a fi mai nou, probabil derivat din F1, conținând multe litere greceşti amestecate cu semne necunoscute, dintre care unele trimit spre silabarul cipriot.

Tipul F (detaliu placa 072)

Subtipul F1 (piesa 113)

Scrieri necunoscute, incizii, monograme

Scrieri necunoscute

Un număr mare de scrieri de origine necunoscută, cele mai multe cursive, se regăsesc fie singure, fie în paralel cu alte scrieri. De remarcat că pe frontoanele templelor apare o scriere anume, necunoscută, şi că, adesea, numele zeilor sunt grafiate în caractere arhaice. E posibil ca unele dintre aceste scrieri să fie silabice – de pildă în piesa 001 există trei rînduri de semne dintre care nici unul nu se repetă, situaţie imposibilă pentru un alfabet cu număr limitat de semne. La fel de bine, poate fi vorba de o scriere consonantică, la care s-au adăugat vocale în formă de semilună, a căror valoare pare să depindă de poziţia în raport cu semnul consonantic. Scrierile consonantice trimit spre spaţiul semitic, cu care geţii au avut probabil legături în timpurile cele mai vechi, poate chiar înainte de extinderea influenţei greceşti. Este posibil ca textul redat în această scriere să fi beneficiat mai jos, pe aceeaşi placă, de o transpunere într-un alfabet mai modern, cel grec, situaţie pe care o regăsim şi în placa 116, unde logogramele din primele trei rânduri sunt în mod evident redate alfabetic în rândurile următoare. În unele plăci se pot identifica semne ce se regăsesc în diverse scrieri vechi: în piesa nr. 008 dl Romalo acordă valoarea *s* unui semn asemănător cu Y, care apare în numele râului Sargetia (ROMALO 2005: 53). Acelaşi semn, cu aceeaşi valoare (dar silabică), se găseşte şi în silabarul cipriot. Mulţimea monogramelor şi a scrierilor imbricate demonstrază că se practica o scriere cursivă cu tradiţie îndelungată, cu siguranţă pe alte suporturi decât metalul (posibil lut, lemn etc.). Tehnica imbricării probabil este de influenţă străină, foarte bine cunoscută, de altfel, sciţilor; alfabetul grec obişnuit ajunge să înlocuiască aceste scrieri greu lizibile, astfel încât geţii înşişi simţeau nevoia să-şi „traducă" propriile texte mai vechi.

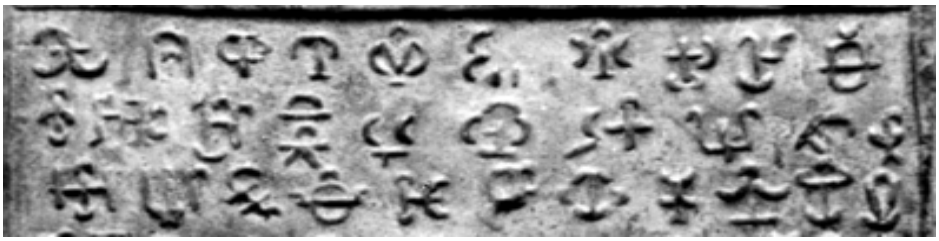

Detaliu placa 001

Detaliu placa 020

Detaliu placa 067

Scriere cursivă imbricată (detaliu placa 118)

Detaliu placa 091

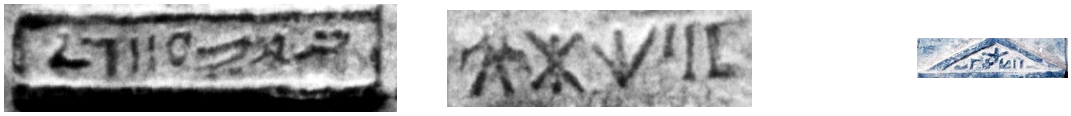

Scrieri pe altare şi temple

Inciziile

O serie de plăci prezintă incizii făcute după turnarea plăcii. Inciziile se asociază exclusiv cu tipul D, în unele plăci din vremea lui Decebal, şi în două plăci târzii de la Helis, din vremea lui Oroles. Plăcile din vremea lui Burebista sau din perioada arhaică dobrogeană nu conțin niciodată astfel de incizii. Textele incizate sunt greu de citit. Adesea literele sunt constituite din succesiuni de puncte, iar unele litere sunt incizate în oglindă. În unele plăci e posibil să se fi distrus o parte din textul inițial, în relief, pentru a se scrie deasupra alt text. Unele scrijelituri constituie glose prețioase, adăugate dedesubtul sau în dreptul unor imagini.

Detaliu placa 028

Detaliu placa 016

Monograme şi logograme

Monogramele şi logogramele sunt specifice scrierilor cursive. Cele mai clare logograme (= un cuvânt alcătuit dintr-un singur semn compus din mai multe litere) se află în placa 116, şi sunt despărțite între ele prin diferite semne. Dedesubt, pe aceeaşi placă, sunt redate transcrierile alfabetice ale logogramelor cu semnele despărțitoare reproduse exact. S-a argumentat că monogramele reprezintă o "modă" ce a luat avânt abia în perioada bizantină şi că existența unor astfel de notații în scrieri atribuite dacilor este anacronică, şi, prin urmare, plăcile sunt falsuri. O cercetare mai atentă ne dezvăluie însă că acest tip de imbricare în monograme şi logograme era frecvent în antichitate la sarmații din nordul Dunării; termenul curent pentru acestea este cel de *tamga*. Semnele sarmatice *tamga* au aparținut inițial aristocrației şi erau folosite la consfințirea unor tratate, în alianțe, ceremonii religioase, apoi au ajuns să desemneze proprietatea asupra unor ateliere, produse etc. Asemănarea unor *tamga* sarmatice cu semne logografice din plăcile de plumb este izbitoare. În plus, astfel de monograme se regăsesc şi pe monede din întreaga lume-greco romană, şi chiar pe teritoriul țării noastre, de pildă pe unele monede de tip „Apollo", bătute la Histria.

tip ote dy

sage dab

detes

fye oso psetyo

fedy ad teos

dachieo

Mato Dacibalo

Mato Orolio

Mato Bazorio

Câteva concluzii

În plăcile mai recente se identifică o încercare de separare a cuvintelor prin spații, procedeu considerat modern, necunoscut epigrafiei romane şi greceşti. Acesta nu este însă un argument în favoarea falsului, căci şi hitiții separau cuvintele prin spații, sub influență capadociană (FÉVRIER 117). Procedeul este deci foarte vechi.

Tipurile arhaice sunt corelate cu perioadele mai vechi de domnie (vezi C1 folosit de către Ceneu înainte de asocierea cu Burebista şi B1 folosit de Burebista în prima parte a domniei). Faptul că forma literelor nu seamănă în detaliu cu cea a celor din inscripțiile greceşti pe piatră, nu constituie un argument împotriva autenticității, aşa cum afirmă pripit dl Olteanu: de ce ne-am aştepta ca nişte inscripții scrise în altă limbă, în cu totul alt scop şi alte condiții şi cu altă tehnologie, alt suport şi alte materiale decât inscripțiile pe piatră ale grecilor, să respectele canoanele epigrafiei greceşti?

Este destul de probabil că geții au avut o îndelungată tradiție de scriere cursivă şi că au folosit, prin urmare, materiale mai moi, de bună seamă perisabile, tradiție modificată ulterior de influența greacă, ce a dus la răspândirea scrierii cu majuscule. Evoluția scrierii a urmat aproximativ traseul: C1/F1 > C/F/E > A > B > D, plecând de la scrieri complexe, imbricate, unele posibil consonantice, altele silabice, şi

ajungând la o formă simplificată, foarte apropiată de cea a alfabetului latin (tipul D, fără *eta, omega, ypsilon*).

Dacă a existat un falsificator, întreaga distribuție a tipurilor de scriere este foarte ingenios gândită: cei din Dobrogea folosesc cu precădere tipul oriental, împrumutat cu siguranță de la coloniştii vecini; scrierea lui Burebista se răspândeşte o dată cu creşterea puterii lui şi se restrânge după moartea sa; iar tocmai cei care aveau contacte strânse cu romanii, folosesc un tip simplificat, apropiat de cel grecesc occidental, din care a derivat şi alfabetul latin, prin intermediar etrusc: Decebal, Cotizo şi Oroles (=Roles). Trebuie să adăugăm că există o impecabilă coordonare între tipurile de scriere şi trăsături de limbă, locuri, epoci, personaje, simboluri, diverse reprezentări (rarele excepții sunt doar aparente şi pot ascunde rescrieri târzii ale unor texte mai vechi).

Limba

Introducere

Avem o limbă necunoscută. De fapt un corpus, deci un număr limitat de sentințe şi contexte. Poate fi vorba de o limbă naturală, cândva vie, poate fi vorba de o limbă de cult, de un cod folosit doar în scris, poate fi vorba de o limbă artificială, creată cu scopul de a demonstra ceva, poate fi vorba de o simplă înşirare de secvențe lipsite de sens, totul generat la întâmplare. Pentru a afla care din variantele de mai sus este adevărată, e nevoie de o analiză foarte serioasă a limbii, plecând de la convingerea că un astfel de exepriment merită făcut, fie chiar şi numai în beneficiul lingvisticii teoretice, şi nu de la ideea că o astfel de întreprindere este inutilă sau compromițătoare. Din punctul nostru de vedere, un om de ştiință nu se compromite niciodată prin ceea ce face, ci doar prin faptul de *a nu fi făcut ceea ce ar fi putut să facă*, prin faptul de a nu fi avut curajul greşelii.

Este aceasta o limbă sau este o simplă aiureală? Este o limbă naturală, sau o limbă construită? În primul rând, orice limbă vie este un sistem şi fiecare element al său se defineşte prin raportare la celelalte elemente; deci, pentru a vedea dacă textele din plăci sunt generate la întâmplare sau sunt emanații ale unui sistem, trebuie să dovedim că există sau nu există relații între elemente, cu alte cuvinte, să descoperim structura. În al doilea rând, orice limbă naturală presupune variație, deci trebuie să dovedim că există sau nu există variație diacronică, diatopică, sau chiar diastratică şi diafazică. Aceste două coordonate - *structura* şi *variația* - reprezintă cheia definirii ca limbă naturală a inscripțiilor din plăci. Demersul trebuie să fie în primul rând sincronic şi descriptiv. Dacă este vorba de o generare aleatorie de secvențe fonetice, acest lucru ar trebui să reiasă foarte repede, oricât de mare ar fi fost efortul

născocitorului de a înşela aparenţele, căci nu există un sistem. Dacă este vorba de un cod construit în anume scopuri, acest lucru ar trebui să reiasă relativ repede, căci lipseşte variaţia naturală (variaţia artificială se identifică destul de uşor).

Dacă am stabilit că este vorba de o limbă naturală, se pune întrebarea care sunt metodele cele mai adecvate pentru a ajunge la sensul textelor. Seamănă situaţia de faţă cu cea cu care s-au confruntat descifratorii hieroglifelor, ai cuneiformelor sau ai linearului B? Romalo enumeră cele mai importante precedente, încercând să desprindă o metodă pe care să o aplice şi limbii din plăcile de plumb. Trebuie însă să punctăm două lucruri. Primul: în cazul de faţă nu este vorba de o *scriere* necunoscută, alfabetul predominant fiind cel grecesc. Există şi pasaje sau texte întregi scrise cu semne necunoscute, dar acestea nu totalizează mai mult de 20% din întregul ansamblu. Deci metodele aplicate în cazurile precedente pentru identificarea valorii fonetice a unui semn necunoscut, deşi valabilă şi în cazul de faţă, nu este fundamentală, căci semnele sunt deja cunoscute în foarte mare măsură [1]. În al doilea rând, istoria geto-dacilor este parte integrantă a istoriei Europei, civilizaţia lor a fost contemporană cu cea a lumii greco-romane, iar ei se numărau printre barbarii europeni care au atras adesea atenţia şi chiar admiraţia grecilor şi a romanilor. Dacogeţii au intrat cu adevărat în istorie târziu, şi datorită acestui fapt există destul de multe informaţii despre ei. Nu aceeaşi este situaţia egiptenilor, a hitiţilor sau a grecilor din epoca linearului B. Civilizaţiile lor au înflorit cu mult în urmă, când izvoarele externe care să scrie despre ei erau rare sau la mare distanţă. Prin urmare, în situaţia de faţă avem avantajul unei scrieri cunoscute, a unor referinţe externe numeroase, dar şi a unei limbi din care unele elemente s-au perpetuat cu siguranţă până astăzi. Asta nu înseamnă că raportarea la metodele anterioare nu este utilă, ci doar că trebuie să ţinem cont de specificul situaţiei de faţă.

Metoda pe care a utilizat-o Dan Romalo este cea *etimologică*, prin compararea cuvintelor din texte cu lexeme asemănătoare ca formă din alte limbi. După părerea noastră, rezultatele obţinute sunt relative, din mai multe motive. În primul rând, demersul lui Romalo a fost influenţat de premisele sale cu privire la apartenenţa genealogică a limbii şi la raporturile acesteia în diacronie cu limba română [2], cu alte cuvinte a pornit la drum subiectiv, cu unele prejudecăţi, căutând asemănări ale limbii acesteia cu latina, cu alte limbi indo-europene şi, în foarte mare măsură, cu româna. În al doilea rând, a fost influenţat şi constrâns de orizontul său lingvistic: a făcut raportări la franceza veche şi la engleza şi germana veche, dar nu şi la greacă, slavă, limbi baltice, alte limbi indo-europene sau direct la indo-europeana comună (în realitatea căreia nu crede; totuşi, reconstrucţia se face pe baza metodei comparative, care este extrem de riguroasă). În al treilea rând, a ignorat importanţa corespondenţelor (legilor), admiţând o prea mare variaţie fonetică, morfologică şi sinonimică, libertate asumată explicit (ROMALO 2005: 42), şi care a dus la scăderea gradului de rigurozitate a metodei aplicate. De pildă, a acordat sensul "apă" secvenţelor *aeo*, *aepo, agua, eou*, *ako*, *apo,* sensul "acum" secvenţelor *acho, aku, na, nau*, sensul „soţie" secvenţelor *sotia, yxo*, cel de „gură" secvenţelor *osye, guro* etc.), sau, din contră, a ignorat această variaţie tocmai atunci când era justificată (de pildă recunoaşte cuvântul *sargeto* ca hidronim, dar variantei *sargecio* îi atribuie sensul "tabără". Apoi, secvenţelor pentru care nu a găsit similitudini formale în alte limbi, le-a atribuit un sens care să contribuie la coerenţa texului (procedură pe care a numit-o "motivaţie

semantică"), operație nu întotdeauna obiectivă, căci coerența textului fusese deja revelată prin metode relative, iar secvența rămasă era obligată să capete sensul pe care i-l impunea restul textului. În sfârşit, consecvența de care dl Romalo a dat dovadă în aplicarea metodei etimologice a lucrat uneori împotriva sa, deoarece, odată atribuit un sens unui cuvânt, dacă atribirea a fost eronată, ea s-a perpetuat în toate contextele, alterând şi constrângând decriptarea. Metoda etimologică necesită cunoaşterea unui foarte mare număr de limbi cu care să fie comparate lexemele din corpus, pentru a exista cât mai puține dubii cu privire la veridicitatea comparației, dar şi aşa, rezultatele sunt nesigure. Raportarea doar la unele limbi contemporane din vecinătate nu este suficientă, pentru că fiecare limbă are în urma sa o istorie de multe milenii, şi, de multe, ori, este adusă de vorbitorii săi de la depărtări mari. În cazul lui Romalo, numărul de limbi atrase în comparație a fost mic, fapt care l-a constrâns adesea la segmentări arbitrare ale textelor, scrise cel mai adesea în *scriptio continua*. De exemplu: *font io diagr...* " o fac pe aceea preotească" (prin comparație cu fr. *diacre)*, în loc de *Fontio di Agripa* (referire la Fonteius Agrippa), în placa 027, *grama tyio* "tuia (pentru) scoarță" (prin comparație cu lat. *gruma* "scoarță"), în loc de *gramatyio* < gr. *grammateus*, în placa 013, *do tana thyo on bono nio* " de un tău de argăsit în locuință nouă" (prin comparație cu v.fr. *tenner* " argăsi", v.germ. *wohnen* " a locui"), în loc de *do Tanathyo on Bononio* (cu referire la toponimele Tanatis şi Bononia) în placa 123 etc. La acestea se adaugă şi calitatea scăzută a fotografiilor, care a dus nu de puține ori la lecturi greşite, de exemplu *anio neu*, tradus "anul nou", în loc de *Antoneu* "Antonius (Hybrida)", în placa 118, *xtaretos* în loc de *tetaretos* în placa 107, *yrachil* în loc de *trako* în placa 091, *on songeo* tradus "în sânge", în loc de *onsonteo* în placa 069*, zoa* tradus "zona", în loc de *noa,* în placa 039, *temnisoe* "temniță" în loc de *tenisoe* în placa 025, *pud toreo* "pod cu turnuri", în loc de *pudyo rep...,* în placa 015 etc. Instructiv este şi cazul limbii etrusce, care a fost comparată cu enorm de multe limbi (de la hitită şi armeană la aztecă şi maghiară), dar metoda etimologică a dat rezultate firave (BONFANTE 1995: 96).

Din punctul nostru de vedere, în absența unor texte bilingve care să ne ofere cheia decodării, există o singură metodă care poate produce rezultate sigure, la care se adaugă două metode auxiliare, folosite deja de Romalo. Este vorba de metoda internă (combinatorie sau a analizei distribuționale), care a fost aplicată cu destul succes la limba etruscă, şi cu unele rezultate la linearul A. Dat fiind că nu avem o limbă în integralitatea sa, ci un corpus, şi dat fiind că această limbă nu este cunoscută a priori (decât într-o anumită măsură), o situație ca aceasta poate oferi un excepțional câmp de cercetare metodelor structuralismului, în primul rând analizei distribuționale, care nu poate fi aplicată cu toată larghețea asupra limbilor cunoscute, decât prin eliminarea integrală a sensului din analiză şi descriere. Ar trebui aşadar să se inventarieze coocurențele, să se analizeze relațiile distributive şi să se stabilească tipurile şi clasele de distribuție la toate nivele (fonetic, morfologic, sintactic, lexical). Romalo a aplicat empiric această metodă, în câteva cazuri, şi a obținut rezultate sigure. De pildă, a observat că secvența *cotopolo* este urmată foarte frecvent de numele lui Deceneu, că nu este niciodată substituibilă (numele lui Deceneu nu este precedat decât de acest cuvânt), că mai poate fi urmată şi de numele lui Vezina sau de alte câteva nume proprii, că uneori este precedată de secvența *megaso* - posibil împrumut din greacă, şi, ştiind că Vezina şi Deceneu au deținut funcția de mare preot, şi că *megas* înseamnă în greacă "mare", a dedus că sensul secvenței *cotopolo* trebuie să fie acela de "preot", deci a definit acest element prin raportare la elementele cu care intră în relație. Atunci

când unul din elementele la care se face raportarea este deja definit prin raportări externe, ca în situația descrisă mai sus, sarcina este mult uşurată. În cazul textelor de pe plăcile de plumb, identificarea toponimelor şi a antroponimelor a constituit primul pas în munca lui Romalo, ele constituind primele secvențe sigure din punct de vedere semantic. Definirea celorlaltor elemente se face în primul rând prin raportare la acestea. Cel mai mare neajuns al acestei metode este acela că furnizează valori destul de vagi. Din fericire însă, în cazul de față nu e vorba de o limbă absolut necunoscută şi lipsită de un cadru istoric şi cultural, ci cunoaştem nume, instituții, relații, evenimente, chiar cuvinte şi structuri care s-au perpetuat în timp şi pot fi identificate în limba română. În plus, există un număr mare de ilustrații care constituie un al doilea cod, care poate ajuta la decodarea celui dintâi. Prin urmare, putem folosi şi metode adiacente, care să nuanțeze şi complinească rezultatele metodei combinatorii.

Prima dintre metodele auxiliare are la bază presupunerea (cât se poate de logică, de altfel) că reprezentările foarte numeroase de pe plăci sunt descrise, "povestite" în texte, sau, invers, că textele constituie nişte explicații, glose, la imaginile respective. Avem, în realitate, două coduri, un fel de "bilingv", însă numai unul dintre ele este lingvistic. Reprezentarea unei scene - adesea cu multe detalii - limitează în mod fericit variantele între care trebuie să se aleagă în atribuirea unui sens unui cuvânt, unei sintagme sau unui enunț. Nu de puține ori, textele sunt distribuite în aşa fel pe plăci, încât să intre sub sau pe lângă figurile la care fac referire. Romalo a utilizat această metodă în unele cazuri, cu succes, dar în altele nu a ținut cont de acest prețios indiciu, ceea ce a făcut ca unele decriptări ale sale să fie în discrepanță cu imaginile de pe placa respectivă. De pildă, plecând de la interpretarea cuvântului *rumuno* drept „pro-romani", şi nu „romani", cum ar fi firesc, în piesa 065 se consideră că Decebal este surprins de pro-romani, care l-au trădat (e vorba în primul rând de Vezina şi de Diegis) şi îi este luat capul. Însă din imagine se vede clar că Decebal, reprezentat călare, se întoarce victorios dintr-o luptă cu romanii, purtând un *signum* capturat de la duşmani. El este întâmpinat de preoți la intrarea în Sarmizegetusa. Cei considerați pro-romani sunt de fapt prizonieri romani, păziți din spate de soldați daci. Uciderea lui Decebal în acest moment nu concordă cu celelalte izvoare. De asemenea, în piesa 094, Diegis şi Vezina sunt considerați trădători în interpretarea lui Romalo şi chemați la judecată de către Decebal, care ar fi fost mare preot în vremea lui Diurpaneus. Dar din ilustrație rezultă cu totul altceva: cele două căpetenii par să se întoarcă victorioase dintr-o luptă împotriva romanilor, de la care au capturat două însemne de *manipulus*. Decebal, împreună cu preoții, îi întâmpină pe cei victorioşi cu cununi. Personajul de pe tron este cu siguranță Decebal, după inițiala D. Atribuirea acestei inițiale lui Diurpaneus de către Romalo nu este susținută în text, unde numele acestui rege nu apare. Mai mult, chiar de o parte şi de alta a personajului aşezat pe tron este scris *Mato Dacibalo*.

În sfârşit, cum am amintit mai sus, de mare preț este metoda "cvasi-bilingvelor", aplicată şi la limba etruscă (BONFANTE 1995: 97). Ea implică referințe externe la situații şi modele asemănătoare - tipare, formule, contexte previzibile, sau realități cunoscute din alte surse. De pildă, se poate presupune că la sfârşitul inscripțiilor există o semnătură sau o formulă de încheiere, că în preajma numeralelor există termeni pentru unități temporale sau monetare etc. În cazul special al plăcilor de plumb, existența unui număr destul de mare de informații cu privire la istoria geților şi a dacilor este de maximă importanță, chiar dacă sunt indirecte. Această metodă a fost

aplicată cu succes de către Romalo, care s-a raportat la informații din alte surse (istoriografice, arheologice etc.), în special nume proprii, nume de funcții, de instituții, diverse raporturi între personajele identificate etc. De fapt, acesta a fost primul pas în demersul său, şi cel mai important, care i-a permis să opereze o primă segmentare a textelor. Totuşi, considerăm că, în marea lor majoritate, aceste informații externe sunt exacte şi trebuie să ținem cont de ele (nu ni se pare plauzibil, de pildă, ca Decebal să fi fost ucis de Vezina şi de către fratele său, Diegis).

Rezumând, Romalo a încercat să decripteze textele fără să înțeleagă structura limbii în care au fost scrise. Fragilitatea metodei sale etimologice se datorează în primul rând faptului că această limbă nu are aspect indo-european şi (cel puțin în opinia noastră) asemănarea sa în structură cu latina nu este deloc sustenabilă (în schimb în lexic este destul de evidentă, dar acest lucru nu asigură o înrudire între latină şi limba geto-dacilor), iar el a plecat de la premisa indo-europenității şi a unei mari asemănări între cele două limbi [3]. Iar în al doilea rând, pentru că decriptarea s-a făcut oarecum "pe bâjbâite", cu multe aproximări şi fără să se întrevadă sistemul. Totuşi, rezultatele sale nu pot fi ignorate, însă trebuie validate prin compararea cu rezultatele produse de alte metode. Conştient de lipsurile metodei sale, autorul declară că lucrarea sa ar trebui să constituie în primul rând o provocare la ieşirea din indiferența de cel puțin un secol, manifestată față de aceste plăci, şi în al doilea rând, o provocare la contestarea ipotezelor de lucru şi a decriptărilor sale (ROMALO 2005: 288). Asumându-şi riscul ca întreprinderea sa să fie catalogată doar o *felix culpa*, Dan Romalo a făcut absolut tot ce i-a stat în putință, în trist contrast cu cei care, prin pregătirea lor, ar fi putut să facă mult mai mult, dar n-au făcut nimic.

Din punctul nostru de vedere, inventarierea elementelor pe baza analizei distribuționale trebuie să premeargă decriptării, aceasta din urmă trebuind să fie în mod necesar o consecință a revelării sistemului. Desigur, nu înțelegem prin aceasta o succesiune cronologică strictă a celor două etape, ci o permanentă întâietate acordată analizei *obiective* şi înțelegerii structurii acestei limbi, care să aibă ca rezultat asocierea unor valori fiecărui element sau relații identificate. La asocierea acestor valori vor contribui şi metodele auxiliare (referințele externe şi corelarea textului cu ilustrația). După ce elementului identificat i s-a atribuit o valoare, abia atunci metoda etimologică poate proba şi valida asocierea făcută, prin apelul la comparația externă.

---

[1] Totuşi, Romalo a făcut şi unele erori, de pildă atribuirea valorii *oiu* secvenței OY, care apare cu predilecție în textele care nu cunosc semul V (care avea valoarea *u*), şi care în opinia noastră notează, la fel ca în greacă, vocala *u*. Plecând de la această atribuire eronată, Romalo consideră această secvență drept un sufix augmentativ, la fel ca în rom. *căsoi, pisoi*. Trebuie însă ținut cont de faptul că în plăcile în care nu există semnul V, modalitatea de a-l nota pe *u* era tocmai prin OY, d. ex. placa 021, unde numele capitalei este notat SARMIGETOYZO, sau placa 120, unde sunt menționate toponimele GENOYCLO, CARSEOY sau NOBYDOYN, de unde rezultă clar valoarea fonetică a lui OY.

[2] "Din motive atât lingvistice cât şi arheologice presupunerea că limba vorbită de geto-daci era de origine indo-europeană se impune cu cvasi-certitudine. Totodată se adoptă şi ipoteza de lucru - neverificabilă direct şi neacceptată de marea majoritate a romaniştilor - că *limba română primitivă s-a dezvoltat* ***direct*** *din geto-dacă* (s.a.), sub puternica presiune a latinei populare. În aceste condiții criteriul etimologic amintit mai sus va fi aplicat în sensul segmentării textelor de pe plăci în cuvinte care să prezinte un maximum de asemănare, atât ca formă cât şi în sensul atribuit, cu cele din limba română în primul rând (...)" (ROMALO 2005: 41).

[3] Argumentele aduse în sprijinul asemănării între cele două limbi (şi, implicit, a anulării ideii de romanizare lingvistică aşa cum este concepută ea de majoritatea filologilor) sunt preluate de la N. Densusianu şi, în opinia noastră, nici unul nu stă în picioare. De pildă, faptul că poetul Ovidiu se plânge la un moment dat că a uitat să mai vorbească şi să scrie latineşte, şi că se teme să nu se fi strecurat în poemele sale cuvinte barbare, nu probează sub nici o formă o asemănare între cele două limbi. După şase ani de exil în care nu a avut cu cine să vorbască în limba sa maternă, este absolut normal ca poetul să nu mai fie sigur de limba sa. Fenomenul se petrece cu orice om plecat mai mulți ani într-o țară străină, şi care nu-şi mai foloseşte *deloc* limba maternă. În plus, cei care invocă acest vers, uită să amintească şi versurile în care Ovidiu se plânge că nimeni nu vorbeşte latineşte la Tomis şi că e nevoit să se înțeleagă cu localnicii prin semne, sau pe cele în care susține că, după mai mulți ani de şedere între barbari, a ajuns să le *învețe* limba. Putem să mai pomenim inscripția latinească în care este menționat un INTERPREX DACORUM, care probează existența unor translatori folosiți de romani pentru a comunica cu dacii, iar exemplele pot continua.

Structura limbii

Fonetică

Limba din plăcile de plumb are un aspect oarecum straniu din pricina terminației vocalice generalizate şi din pricina finalei *-o*, care predomină. Consoanele finale nu sunt tolerate decât extrem de rar şi numai în cuvinte străine (*anepsios, tetaretos).* Frecvența grupurilor consonantice este scăzută şi se remarcă un efort de rezolvare a acestora fie prin introducerea unei vocale, fie prin eliminarea unei consoane (dublete precum *patelo/pantelo, copono/compono, Boerobisto/Boerobiseto, Berso/Beryso).* Grupurile consonantice se regăsesc mai frecvent în cuvinte împrumutate (*scripto, chiliarcho, chrono*) şi în unele toponime (*Sarmigetuso, Sargeto, Genuclo*). În schimb antroponimele par să respecte structura silabică a limbii: *Dacibalo, Bezino, Diegeo, Dapigeo, Cotizonio, Bazorio, Boerebiseto, Ceneo, Orolio, Zoraso* etc.; *Zamolxio* face notă aparte, având un aspect oarecum străin. Deci această limbă pare să cunoască legea silabei deschise (consoană-vocală -- consoană-vocală), în opoziție cu structura indo-europeană a rădăcinii (consoană-vocală-consoană): *ma-to*, *ko-to-po-lo*, *ta-li-pi-ko*, *ro-to-pa-no*, *da-ci-ba-lo*, *be-zi-no*, *ko-po-no* etc.

Că nu este vorba de o simplă găselniță a unui falsificator nebun, o demonstrează felul în care sunt adaptate împrumuturile străine, din limbi indo-europene (în primul rând greacă şi latină), în care consoanele finale au un rol important. Aceste împrumuturi, care mai totdeauna se terminau în consoană, trebuiau ajustate fie prin eliminarea consoanei finale, fie prin adăugarea unei vocale: *chiliarcho, basileo, chrono, adelpho, falangeo, Lokolo, Caio, Fusko, Adaneu* şi *chronoso, megaso, rumunuso, Adaneuse*. Primul procedeu este folosit şi în Linearul B, care nota un dialect grecesc, dar, fiind silabar, era impropriu notării unei limbi indo-europene; înainte de a fi folosit pentru greacă, acesta notase, de bună seamă, o limbă neindo-europeană cu silabe deschise, asemenea limbii din tăbliție. Cel de-al doilea procedeu este folosit în silabarul cipriot, care, de asemenea, înainte de a nota limba greacă, a notat o limbă necunoscută cu aceeaşi structură silabică deschisă. E inutil să reamintim că ambele silabare au fost descifrate la mijlocul secolului 20. În afară de limba cretanilor şi de cea a eteo-ciprioților, nu

cunoaştem în Vechea Europă alte limbi cu această structură fonetică. Din punct de vedere tipologic, limbile polineziene sunt cele mai apropiate, având aceeaşi structură silabică deschisă, care împiedică sau limitează utilizarea desinenţelor, iar raporturile morfo-sintactice sunt exprimate prin topică şi auxiliare.

O astfel de structură silabică a limbii de substrat corespunde în mod neaşteptat structurii protoromânei, care a eliminat toate consoanele finale din latină, lucru care s-a mai întâmplat doar în centrul şi sudul Italiei, cu care româna formează aria romanităţii orientale. Este evident că această arie a respins orice consoană finală (*nos*>*noi, tres*>*trei, mas*>*mai, cantas*>*cânţi/canti, homines*>*oameni/uomini*). E adevărat, latina începuse deja să piardă consoanele finale, sub influenţa unor dialecte italice (în special umbrica şi falisca), dar le-a restabilit pe cale cultă. Sistemul desinenţelor consonantice reprezintă marca de bază a indo-europenităţii. Se admite, în general, că pierderea acestor consoane nu este rezultatul unei evoluţii interne, ci s-a făcut aproape întotdeauna sub influenţa unor limbi neindo-europene (vezi cazul hititei şi chiar al limbii greceşti). Este posibil ca româna veche şi italiana să fi ajuns să posede doar finale vocalice din pricina unui substrat neindo-european. În română, *u* final a subzistat multă vreme şi, abia după căderea lui, româna a devenit o limbă cu finale consonantice. Italiana însă este mai puţin flexibilă şi continuă să respingă finalele consonantice şi chiar şi grupurile consonantice complexe din cuvinte împrumutate. Protoslava, ajunsă la Dunăre, a pierdut şi ea toate consoanele finale, caz unic între limbile indo-europene vechi (româna este limbă indo-europeană de "gradul 2"). După unii lingvişti, acest fenomen s-a petrecut în urma unei puternice influenţe din partea protoromânei (BONFANTE 2001, ENRIETTI 1985), fapt care ar proba forţa şi vitalitatea acestei structuri.

Limba din tăbliţe nu pare să cunoască diferenţa de cantitate, fapt demonstrat de utilizarea la întâmplare a semnelor *omega* şi *omicron*, însă pare să perceapă apertura vocalelor. Putem afirma că diferenţa de timbru era percepută în limba tăbliţelor, deoarece avem dovezi clare în modul de transcriere al unor nume străine. Astfel, *i* scurt din cuvintele greceşti şi latineşti era adesea perceput foarte deschis şi redat prin *e*: *bas**e**leo, chil**e**archio, min**e**ma (*pentru *basileus, chiliarchos, minima*); alternanţa este foarte frecventă şi la cuvintele neîmprumutate: *Ceneo/Cenio, biseca/bisica, cotopolio/cotopoleo*. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu *u* scurt din latină, care este redat prin *o* în numele *Locolo* (=Luculus), şi în toate finalele latineşti adaptate de la *-us* la *-o: Caio, Fusco*, *Antoneo* (=Antonius). Faptul că vorbitorii limbii din tăbliţe percepeau foarte deschis vocalele scurte din latină şi greacă este o certitudine, iar fenomenul s-a întâmplat, evident, şi invers: grecii şi romanii au redat adesea prin vocale mai închise sunetele deschise din limba geţilor şi a dacilor. Astfel, de pildă, lat. *C**u**midava* dintr-o inscripţie romană corespunde geticului *C**o**mieodabo* din tăbliţe, ΝΑΠΟΥΚΑ de la Ptolemeu şi *nap**u**censes* dintr-o inscripţie latină (CIL III 7996), alternând cu forma *Napoca* din alte izvoare, corespund lui ΝΑΠΟΚΟΕ din tăbliţe etc.

Morfosintaxă

Pentru a încadra o limbă într-o familie, morfologia reprezintă criteriul suprem, deoarece este segmentul cel mai stabil, mai impenetrabil. Vocabularul este mobil, împrumuturile se fac uşor, de pildă, aproape 75% din vocabularul limbii engleze este de origine romanică, însă morfologia sa încă mai conservă trăsăturile familiei germanice, aşa încât nu poate fi numită limbă romanică. La fel s-a întâmplat şi cu albaneza, care a împrumutat din latină multe cuvinte, dar nu s-a romanizat, păstrându-şi structura morfologică traco-iliră. Morfologia limbii din plăcile de plumb nu este indo-europeană. Prin urmare, nici limba nu este indo-europeană. Ce ar fi putut urmări un prezumtiv falsificator? În nici un caz să demonstreze o strânsă înrudire între latină şi substratul limbii române, căci morfologia latinească nu se regăseşte în plăci, decât extrem de rar, şi în nici unul din cazuri nu putem afirma că este vorba de un morfem latinesc sau de unul indo-european, împrumutat de la o altă limbă din această mare familie. Cuvintele care îşi găsesc paralele în latină nu sunt nici ele prea multe, şi puține sunt din vocabularul de bază, aşa încât nici lexicul nu ne ajută, deci ideea că N. Densusianu ar fi autorul falsurilor este cu totul absurdă.

Care sunt principalele caracteristici care definesc ca neindo-europeană structura gramaticală a acestei limbi? În primul rând, legea silabei deschise care domină această limbă împiedică exprimarea raporturilor morfologice prin desinențe. În al doilea rând, chiar şi eventualele desinențe vocalice au fost înlăturate prin neutralizarea opoziției *-a : -o* în finala cuvântului. Ca urmare, nu avem mărci nici de gen, nici de număr, nici de caz, nici de persoană. Este posibil să existe un fel de flexiune internă, vizibilă în perechi precum *mato/mateo, cotopolo/cotopolio, zabelio/zabelieo* etc., dar paradigmele sunt deocamdată greu de stabilit. Modalitatea evidentă de exprimare a raporturilor morfo-sintactice o reprezintă cuvintele auxiliare şi topica: *Dapigieo mato dou Genouklo* "Dapyx rege al Genuclei"; *Oktabio lo Segesto* "Octavianus la Segestica"; *do Tanathyo on Bononio* "de la Tanatis la Bononia"; *Boerebiseto on Sarmigetouzo* "Burebista în Sarmizegetusa"; *on kopono dou Zabelo* "în templul lui Zabelo". În câteva plăci târzii, din vremea lui Decebal, se remarcă o încercare de dezambiguizare prin folosirea unor mărci posibil latineşti: terminația *-a* pentru feminin *(biseca, Sarmigitauza, armosa, daba*) şi *-u* pentru masculin *(cotopolu, chiliarchiu, Fuscu*), pluralul în *-i* la masculin (*daci,* față de *daco* sau *dacieo)* şi în *-e* la feminin (un singur caz: *talipice*). Alți câțiva formanți cu aspect latinesc se întâlnesc la verb: sufixul *nd*, poate de gerunziu, morfemul *to*, poate de preterit, unele forme sigmatice, poate de aorist (*traso, faxo*). Totuşi, existența acestor mărci este cu totul insuficientă pentru a încadra genealogic această limbă în familia limbilor indo-europene, şi la fel de insuficientă pentru a decreta o înrudire între latină şi limba geto-dacilor. Diferențele tipologice între aceste două limbi sunt atât de mari, încât orice înrudire genetică este categoric exclusă. Elementele de vocabular comune cu latina sunt numeroase, dar ele nu contribuie la încadrarea genealogică, deoarece lexicul este sectorul cel mai mobil al limbii (şi etrusca avea multe cuvinte latineşti, dar prin aceasta nu a devenit indo-europeană). Mai putem lua în calcul şi o a doua variantă, aceea a existenței unor desinențe în limba vorbită, dar care nu erau notate în scris. Totuşi, este greu de imaginat o asemenea situație, căci eliminarea acestor mărci gramaticale în scris cu greu şi-ar putea găsi o justificare.

Variația

Un studiu temeinic asupra variației în textele plăcilor de plumb ar putea decide asupra caracterului acestei limbi - naturală sau construită. Dar chiar şi fără o cercetare amănunțită, se observă cu uşurință că există multă variație, şi pentru aceasta e de ajuns sa deschizi cartea dlui Romalo la paginile glosarului.

În primul rând, există foarte multe variante grafice, furnizate pe de o parte de lipsa de potrivire a alfabetului grec la sistemul fonetic al limbii dace, în al doilea rând, de absența unei normări. Alfabetul grec conține semne pentru vocale scurte şi lungi, pe când limba geților şi a dacilor nu făcea distincție de cantitate, aşa încât *omicron* şi *omega* sunt folosite aleatoriu. Pronunțarea deschisă a lui *i* scurt din latină, a dus la grafii de tipul *baseleu, chilearcho*, dar şi la fluctuații foarte frecvente, de felul *Dac**i**balo/Dac**e**balo, cotopol**i**o/cotopol**e**o, deg**i**o/deg**e**o*. Folosirea unor tipuri diferite de scriere (unele cu semne pentru *ce, ge* şi *u*, alte fără, unele cu *omega, eta, ypsilon*, altele fără), au generat alte serii de variante.

Dar e posibil ca aceste variante grafice să ascundă şi diferențe reale, dialectale sau diacronice. Plăcile de la începutul domniei lui Decebal conțin un "dialect" dacic cu evidente caracteristici, care îl diferențiază de cel getic, dar în perioada următoare se revine la "stilul getic", probabil datorită faptului că aceste plăci erau scrise de preoți, care țineau la tradiție. Astfel, în prima categorie întâlnim cuvinte care notează pe *a* final, inexistent în epoca getică: *Sarmigetausa, talipica, patela, bisyka, poesta, sonta, daba, armosa*; cuvinte care notează pe *u* final acolo unde în tăblițele getice este *o*: *dabu, chiliarchiu, Fusku, fachsu*; numele râului sfânt al dacilor este întotdeauna *Sargeceio* în textele lui Decebal, dar *Sargeto* în cele getice.

Vocabularul cunoaşte şi el variații de la epoca getică la cea dacică, dacă ar fi să luăm în seamă numai împrumuturile, care sunt cel mai uşor de detectat: număr foarte mic de cuvinte greceşti în textele lui Decebal (*chiliarcho*, *megao*); în cele "getice" mult mai mare: *chrono*(*so*), *adelpho*, *falangeo*, *gramatyo*, *tetaretos*, *anepsios*, *uioso*, *deotero*, *dodeka*, *kalisteio*, *deniaroso*, *logo*, *megalo*, *exotera*; număr mai mare de împrumuturi latineşti în textele lui Decebal: *foro*, *minema*, *scripto*.

Pentru noi aceste variante se justifică prin faptul că limba din plăci este o limbă vie, iar textele provin din locuri şi epoci diferite. În schimb, cei care susțin ipoteza falsului, vor trebui să demonstreze că toată această variație este creată, şi să găsească punctul slab (lipsă de coordonare, anacronisme, forme care se bat cap în cap etc.).

Exemple de variante grafice:

DAЧIBAΛO
DAЧEBAΛO
DAЧEBIAΛO
DAЧEOBALO
DAЧYBALO
DAЧIBALO

PIOMIΩNO
PIOMYNO
PIOMYONO
PIOMYΩNO
PIOMVNO
PIOMVNV
PYOMIΩNO
PYOMIΩNV
PIΩMYONO
PVMVNV
PVMVNΩ
PVMVNVE

BΩEPBYΣETO
BOEPIBIΣTO
BΩEPIBYΣTO
BΩEPYBEΣTO
BΩEPYBIΣTO
BΩEPOBIΣETO
BOEPΩBHΣEΘO
BΩEPOBHΣETΩ
BΩEPOBHΣTΩ
BΩEPOBYΣEΘO
BOEPΩBYΣTΩ
BΩEPOBYΣTO
BΩEPOBΣEΘΩ
BOYPEBYΣETO

ĮENVKLO
ĮENVKLOE
ĮENVKLΩ
ĮENVKLΩE
ĮENVCLO
ĮENIOKLO
ĮENOIKLOE
ĮENOYKLΩ
ĮENOYKLΩE
ĮENOKLO
ĮENΩKLO
ĮENOKLΩ

Lexic

Nucleul lexical fundamental nu îşi găseşte corespondenţe în plan indo-european (*mato* „rege", *kotopolo* „preot", *kopono* „templu", *talipiko* „cetate", *dabo* „neam"); cuvintele indo-europene de bază lipsesc din textele tăbliţelor (termeni pentru „frate", "neam, familie, trib, clan, casă", "pământ, ţară, teritoriu, graniţă", "an", "lună", "anotimp", "mare, Pontul Euxin", "aur", "argint", "grâu, alte cereale", "vin", "miere", "lemne", "lână", "oaie", "cal", "călăreţ", "foc", "nume", "duşman, străin", "sacru, sfânt, a sacrifica" etc. etc. - iată doar câteva cuvinte din vocabularul de bază indo-european, care ar fi fost compatibile din punct de vedere semantic cu subiectul tăbliţelor, şi pe care le-am fi regăsit măcar în parte în texte, dacă acestea ar fi fost scrise într-o limbă indo-europeană. E adevărat, există o influenţă indo-europeană clară, dar aceasta nu a reuşit să schimbe aspectul esenţial al limbii (cuvinte precum *dio* „zeu", *on* „în", *patrido* „părintesc"). La aceasta se adaugă o puternică influenţă grecească asupra limbii tăbliţelor din Dobrogea (şi, cum era şi firesc, mai slabă în cele din vremea lui Decebal, de la Sarmizegetusa) şi un număr mare de cuvinte latineşti (mai numeroase în cele de dată mai recentă), unele împrumuturi, altele având probabil o origine comună cu cele din latină. Situaţia este oarecum similară celei a limbii etrusce, limbă neindo-europeană, care a împrumutat cuvinte indo-europene şi chiar unele morfeme din latină. Este totuşi stranie prezenţa în număr destul de mare a unor cuvinte ce par a fi latineşti: vor fi fost acestea împrumuturi timpurii din latină sau aveau o origine comună în cele două limbi? Ex.: *paceo* „pace", *armoso* „armată", *purcedeo* „a pleca, a porni". Presupunerea îndrăzneaţă a dlui Romalo cu privire la o posibilă înrudire strânsă dintre latină şi dacă – lucru care ar explica romanizarea rapidă – trebuie cântărită cu multă grijă. Asemănările cu latina se opresc la lexic, care se ştie că este

segmentul cel mai mobil, mai supus schimbărilor, dar cele două limbi sunt foarte diferite tipologic şi foarte probabil neînrudite genetic.

În afara numelor proprii, există câteva cuvinte al căror sens este destul de sigur. Pentru *mato,* Romalo atribuie sensul de „stăpân, stăpânitor", dar e destul de probabil ca sensul să fie chiar acela de „rege", deoarece *mato* este atributul atât al lui Burebista, cât şi al lui Decebal. E drept, el apare şi în compania unor nume de căpetenii obscure, dar nu este exclus ca aceste căpetenii să se fi autointitulat „regi". *Cotopolo* este atributul aproape permanent al lui Ceneu, dar şi al lui Diegis şi lui Vezina – deci cu mare probabilitate are sensul de „preot", atribuit de Romalo. *Talipico* apare scris sub cetatea *Sarmigetuzo* în placa 021, dar apare şi sub reprezentarea cetății Genucla, în placa 079 – de unde sensul probabil de „cetate" (Romalo traduce „vârf înalt"), spre deosebire de *dabo*, care înseamnă foarte probabil „neam", „trib" sau chiar „țară, teritoriu". *Dabo* (= dava) apare mult mai frecvent singur decât în toponime şi reprezintă elementul peste care stăpânesc căpeteniile din tăblițe, d. ex. *Boeribiseto mato dabo getio* (placa 012).

Toponime

Numele de locuri – dacice, dar şi străine – identificate de Romalo sunt: *Arrubium, Dinogetia, Genucla, Carsium, Cumidava, Napoca, Sargetia, Sarmizegetusa, Segesta, Sirmium, Ziridava*. La acestea se adaugă *Căpâlna*, identificată în secvența *copono*, foarte frecventă în texte, dar care, prin apariția sa şi în textele ce provin din Dobrogea, ar trebui să aibă totuşi valoarea unui substantiv comun; sau, dacă este într-adevăr un toponim, *Copono* = Căpâlna, aşezare de pe valea Sebeşului, trebuie să fi avut o semnificație aparte chiar pentru geții dobrogeni. Formele sub care apar aceste nume sunt uşor diferite de cele atestate în izvoare. *Ainrubio* (toponim de origine probabil celtică) consemnat *Arrubium* în izvoarele latineşti, cu un grup consonantic posibil genuin *nr*, asimilat în latină. *Comieodabo* este mai aproape de *Comidava* lui Ptolemeu decât de *cumidavensium* dintr-o inscripție recentă - lucru firesc dacă ne gândim că acea inscripție era scrisă în latină, de un roman, care percepea altfel sunetele din limba băştinaşilor.

La aceste toponime se mai pot adăuga alte câteva, rezultate dintr-o segmentare sau interpretare diferită de cea aplicată de Romalo. *Tanato* şi *Bononio* în textul 123, corespunzând, foarte probabil, cetăților *Tanatis* şi *Bononia* de pe Dunăre, prima atestată la Ptolemeu (sec. III) şi Procopiu (sec. VI), cea de-a doua mai bine cunoscută, localizată lângă actualul Vidin. Forma *Tanato* constituie, pentru dl Olteanu, un argument imbatabil în favoarea falsului, căci forma reală a toponimului ar fi fost *Taliata*, aşa cum rezultă din alte izvoare târzii, căci Procopiu şi Ptolemeu ar fi copiat greşit. Dar cum poate fi sigur dl Olteanu că nu s-a întâmplat invers, că izvoarele târzii redau o formă coruptă, răspândită în pofida celei autentice? Sau, mai degrabă, că forma *Taliata* nu este cumva o etimologie populară, de felul celor care umplu itinerariile antice (amintim aici doar *Literata*, latinizare a unui nume autohton *Lederata*)? Cum putem demonstra că prima atestare, cea de la Ptolemeu, este greşită, că Ptolemeu a copiat greşit cine ştie de pe unde, iar cei care au scris la patru secole după el au scris corect? De unde ştim că e vorba ab initio de un toponim latinesc, şi nu de unul autohton prost

înțeles de romani, deformat pentru a căpăta un sens în limba latină, şi perpetuat astfel?

Foarte interesant este toponimul *Tulbiaco* din tăbliţa 115, fără îndoială acelaşi cu *Tolbiacum*, localizat pe Rin, în apropiere de Bonn. Numele apare în *Geografia* lui Ptolemeu, la Tacitus (*Hist.* IV, 79) şi la alţii şi aparţine spaţiului germanic. În textul din placă însă, apare însoţit de cuvântul *bastarnio*, lucru firesc pe de o parte, deoarece se ştie că Oroles, despre care se vorbeşte în text, s-a luptat cu bastarnii (conform lui Dio Cassius şi Trogus Pompeius), dar pe de altă parte surprinzător, deoarece proveniența germanică a bastarnilor este o certitudine de dată recentă, furnizată de cercetările arheologice ale ultimelor decenii. Izvoarele antice îi consideră pe bastarni celți (sau chiar geți!), cu excepția lui Strabo, care afirmă că sunt "oarecum" de acelaşi neam cu germanicii; publicarea în 1905 a unei inscripții în care era pomenit un *Bastarnus Germanicianus* nu a ajutat la lămurirea problemei provenienței acestui grup etnic, astfel că, în vreme ce Xenopol nici nu-i pomeneşte, Iorga îi socoteşte sigur celți, iar Pârvan vorbeşte de celto-bastarni şi de bastarni celto-germani (PEȚAN 2005: 331).

Un alt toponim identificabil este *Helis*, înregistrat în tăblițe sub forma *Elya*. Prezența acestuia în acelaşi context cu numele regelui *Dromichete* şi prezentța sa frecventă în peceți confirmă valoarea atribuită acestui cuvânt. În placa nr. 120, sunt enumerați hiliarhii lui Burebista împreună cu cetățile pe care le stăpâneau. Orolio, unul dintre cei trei hiliarhi principali (alături de Dapygeo şi Zoraseo), este stăpân la *Elya Carseu*: poate cetate cu nume dublu – unul mai vechi, altul mai nou, poate două cetăți, una pe malul stâng, alta pe malul drept al Dunării. Totuşi, săpăturile de la Carsium nu au scos la iveală urmele unei cetăți getice (cf. EAR I s.v.*Carsium)*.

Remarcabilă este şi prezența toponimului *Moleodabo*, sediul căpeteniei gete *Zurazieo* (în neconcordanță cu textul lui Dio Cassius LI, 26, 5, care îl considera pe acesta rege la Genucla). Asemănarea cu toponimul *Moldova* este evidentă. Regatul lui Zyraxes pare să fi fost undeva în nordul Dobrogei – sudul Moldovei, lucru probat şi de relațiile sale cu sciții. Prezența acestui toponim în tăblițe ar putea părea anacronică şi ar putea servi drept argument celor care susțin că ar fi vorba de un fals patriotic – iar Hasdeu era moldovean. Totuşi, această atestare nu este singulară: între numele tracice identificate pe pecețile bizantine de plumb din sec. VI, se găseşte şi numele *Moldozos (*BARNEA 1984: 97). De altfel, *Moldava* are structura tipică a unui toponim dacic compus cu *dava*. Trecerea *a>o* nu este izolată, ea se regăseşte în unele hidronime dacice (*Marisos>Mureş*, *Alutus>Olt* etc.) şi a primit mai multe explicații (influență slavă sau o modificare produsă în faza târzie a substratului). Desigur, supraviețuirea unui astfel de toponim, presupunând continuitate în memoria băştinaşilor, pare uimitoare, dar există şi alte toponime care au supraviețuit, chiar dacă cu transformări fonetice (d.ex. *Carsium>Hârşova*).

Numele capitalei dacice apare întotdeauna sub forma *Sarmigetuzo*, deci cu o silabă lipsă față de atestările din izvoare. Totuşi, această formă "scurtă" era cunoscută în veacurile 16-17 în scrierile unor cărturari. Ea apare în lucrarea iezuitului Philippe Briet *Parallela geographiae veteris et novae*, publicată în 1675, care pe o hartă a Daciei notează, în dreptul cetății, *Zarmigethusa*, iar în text, oferă două variante: *Sarmizogethusa seu Zarmigetusa*. Din păcate, nu ştim care au fost izvoarele lui Briet în acest caz. În hărțile

cartografului Ortelius, care a trăit cu un secol înaintea lui Briet, numele cetății este *Sarmisgetusa*, tot cu o silabă lipsă.

Antroponime

Dacii aveau un singur nume şi redarea numelor unor personaje romane le ridică unele dificultăți, deoarece romanii utilizau sistemul *tria nomina*, împrumutat de la etrusci. Astfel, Caius Antonius Hybrida este *Caio Antonio,* sau pur şi simplu *Antonio*, dar Fonteius Agrippa este *Fontio Di Agrpa* (cu omiterea lui *i*, v. placa nr. 011). Cele mai multe antroponime dacice cunoscute din izvoare apar şi în plăci. Romalo îi identifică pe *Dromichete, Burebista, Deceneu, Vezina, Diegis, Dapyx, Zyraxes, Oroles*.

Numele care atrage atenția în cea mai mare măsură este cel al lui Deceneu, redat cu consecvență *Ceneo*. Că este vorba de unul şi acelaşi personaj, nu încape îndoială, deoarece numele este întotdeauna însoțit de cuvântul *cotopolo* „preot" sau de sintagma *megaso cotopolo* „mare preot". Cei care susțin ipoteza falsului, au văzut în "deformarea" numelui acestui personaj un argument sigur, căci "adevăratul" nume al marelui preot era bine cunoscut în sec. XIX, cel puțin din lucrarea lui Strabo, dacă nu şi din cea a lui Iordanes. Totuşi, în toate manuscrisele, în pasajul VII, 3, 11, se regăseşte *tocmai* forma din plăci. Strabo era contemporan cu Deceneu. El îi notează astfel numele (*Keneos*) în pasajul mai sus menționat, dar în pasajul VII, 3, 5 în manuscrise apare forma *Dekaineos*. O a treia atestare, tot sub forma *Dekaineos*, există în cartea XVI, dar este ceva mai târzie, căci cele mai vechi manuscrise conțin doar cărțile I-X. Deci editorii s-au aflat în fața a două forme diferite, din care trebuiau să aleagă una singură. Au ales forma *Dekaineos*, argumentând că ea se află şi la Iordanes (XI, 67). Însă se ştie bine că Iordanes l-a folosit pe Strabo ca izvor. Avem două variante: fie numele real era *Keneos*, dar, dintr-o eroare de copist, a apărut, de timpuriu, şi forma *Dekaineos* (poate printr-o contaminare cu o particulă *de* care putea să fi stat înaintea numelui), preluată de Iordanes, fie, dacă a existat un falsificator, acesta cunoştea variantele manuscrise, fapt cu totul remarcabil, căci, până astăzi, nimeni nu a observat această formă (desigur, cu excepția editorilor). Forma *Keneos* a circulat în cele mai vechi ediții, neemendată, şi chiar în primele traduceri latineşti (sec. XV). Ea apare şi în geografia lui Philippe Briet, în sec. XVII, cu siguranță preluată din traducerea latinească a Geografiei lui Strabo, făcută cu un secol înainte de către Xylander.

Numele lui Burebista este redat ca *Boerebiseto* (şi o singură dată ca *Bourebiseto*). La Strabo numele regelui get este atestat de cinci ori, de trei ori cu *oe*, de două ori cu *y* (*Byrebista*). Această inconstanță ar putea proba existența unui sunet necunoscut grecilor, pe care aceştia nu ştiau cum să-l noteze, neavând un semn specific în alfabet. Cele două epigrafe în care apare numele lui Burebista (decretul în cinstea lui Acornion, descoperit la Dionysopolis - Balcic (IGR I, 13), şi o inscripție din Mesembria - Nesebăr (IGR I, 323) folosesc cea de-a doua formă, cu Y. O situație asemănătoare o prezintă numele regelui trac *Rhoemetalces*, numit *Rimitalces* sau *Rymithalces* în unele inscripții, sau chiar dubletul *Moesia - Mysia*.

Neidentificat de către Romalo este numele lui Duras, prezent în mai multe tăbliţe sub forma *Duro*. În afară de căpeteniile cunoscute din izvoare, cele două genealogii (091 – de la Helis şi 058 – de la Sarmizegetusa) şi alte plăci ne furnizează un număr foarte mare de nume şi portrete de căpetenii gete neatestate în alte surse. Între personajele romane din tăbliţe se remarcă *Fonteius Agripa, Luculus, Caius Antonius Hibrida, Cornelius Fuscus, Tettius Iulianus, Domitianus, Octavianus*. Traian nu apare niciodată, ultimele evenimente părând să se refere la tratatul de pace cu Domiţian (anul 86). Antroponime greceşti recongnoscibile: *Abariso, Antigoneo, Aristoteio, Kalisteio, Philipou, Lisimaky, Pietagorio.*

Teonime

Probabil multe teonime se ascund în textele tăbliţelor, dar sunt greu de identificat, deoarece nu le avem atestate în alte izvoare. Zamolxe este întotdeauna redat sub forma *Zamolxio* (cu unele mici variaţii), aşa cum apare la Strabo. El nu pare să fie zeul suprem pe care îl ştim de la Herodot. În textul din placa nr. 002, Zamolxe este asociat cu Pitagora, dar şi cu Abaris, asociere pe care o găsim la Platon. Zamolxe este reprezentat în portret din profil, asemenea muritorilor, nu cu faţa, precum zeii. Interesant de remarcat că, după Herodot cele mai multe informaţii despre Zamolxe reprezintă doar preluări, iar cu timpul Zamolxe dispare din izvoare. În epoca romană dacii sunt văzuţi în primul rând ca închinători ai unui zeu al războiului, echivalat cu Marte (Vergiliu, *Eneida*, III, 35; Ovidiu, *Triste*, V, 2, 69; V, 3, 21-22; Iordanes, *Getica*, 39, 40). Şi în plăci există un zeu al războiului, invocat adesea, numit *Zabelio.* Nu am identificat însă numele *Gebeleizis*, al divinităţii uraniene (sau ipostază a lui Zamolxe) pomenite de către Herodot. Reprezentările de zei sunt numeroase, însă numele care le corespund sunt greu de identificat, în această fază. Un lucru e sigur, dacii şi geţii din plăcile de plumb erau politeişti.

Etnonime

Există un mare număr de etnonime în texte, însă, în mod cu totul surprinzător, nu putem şti cum îi numeau geţii pe greci, pentru că numele acestora nu a fost încă identificat: probabil erau denumiţi cu un cuvânt autohton. Sciţii, sarmaţii, bastarnii, iazigii, galii, boii, dalmaţii, panonii, dardanii, albanii, macedonenii şi alte neamuri populează textele din tăbliţe. Numele romanilor pare să prezinte dificultăţi de redare, deoarece secvenţa *an* accentuată nu putea fi asimilată de vorbitori, aşa că, în loc de *romano*, avem *rumuno* sau *riomiono*. Cel mai mare interes îl reprezintă însă numele dacilor şi cel al geţilor. Se observă cu uşurinţă că *daci* sunt numiţi doar cei din plăcile lui Decebal, toţi ceilalţi fiind *geţi*: Burebista este get, aşa cum spunea şi Strabo – el îşi are prima capitală la Genucla, de unde se mută la Sarmizegetusa; chiar şi Duras, predecesorul lui Decebal, este get, de unde rezultă că dacii, conduşi de *Dacibalo*, sunt o ramură din acelaşi neam cu geţii care a devenit cunoscută prin ridicarea căpeteniei lor, prin opera sa de unificare a triburilor şi prin războaiele cu romanii. Geţii pomenesc extrem de rar de daci, şi o fac sub numele *dachieo*, de unde putem deduce că erau

puțin cunoscuți înainte de Decebal, iar dacii îi pomenesc pe geți la fel de rar. Decebal nu numai că îşi impune etnonimul propriu, înlăturându-l pe cel al geților, dar vine chiar cu o tradiție diferită – alte reprezentări, alt tip de scriere, particularități dialectale - cu un aer foarte auster, în contrast cu opulența de inspirație orientală din lumea geților, cu o diminuare drastică a cultului personalității (portretele lipsesc cu desăvârşire, la fel şi însemnele şi simbolurile regale). Evident, există şi elemente de continuitate. Trebuie să recunoaştem că, dacă a existat un falsificator, acesta a fost extrem de ingenios când a gândit această distribuție.

Câteva concluzii

Ce putem spune la o primă investigație despre aceaste texte? Că ele oglindesc o limbă naturală, cu structuri şi variație, foarte greu de atribuit unui falsificator - fie el lingvist genial şi nebun în acelaşi timp (din moment ce nu urmărea nimic). Că, din punct de vedere tipologic, aspectul general este acela al unei limbi neflexionare, cu silabe predominant deschise, cu topică SVO, cu predominarea postpoziției. Că, din punct de vedere genetic, această limbă nu are aspect de limbă indo-europeană. Morfologia sa este neindo-europeană, iar stratul indo-european aşezat ulterior peste acest nucleu nu pare să-i fi influențat prea mult structura, contribuind doar la configurarea lexicului. Cum se explică absența cuvintelor şi fenomenelor atribuite substratului limbii române? O primă explicație a oferit-o chiar dl Romalo: este posibil ca această limbă să fi fost o limbă sacră, foarte veche, ştiută doar de preoți şi de nobili, în vreme ce poporul de rând vorbea o limbă indo-europeană, cea care constituie substratul limbii române. A doua ipoteză pe care o lansăm, mai plauzibilă, dar mai şocantă, este aceea că limba tăbliței este pur şi simplu limba dacă, iar această limbă este preindo-europeană – deci substratul limbii române este neindo-european. Aceată ipoteză este mai plauzibilă, deoarece textele conțin cuvinte pur româneşti considerate de origine latină, slavă, de alte origini sau cu etimologie necunoscută, cuvinte care nu s-ar fi putut transmite limbii române dacă această limbă nu ar fi fost vorbită de popor. E adevărat, aceste prime observații pot descuraja şi pe cel mai flexibil cercetător, deoarece e bine ştiut şi bătut în cuie că limba dacă este o limbă indo-europeană. Dar dacă am fi obiectivi cu adevărat, ar trebui să recunoaştem că nu ştim mai nimic despre limba dacă şi nici despre raporturile sale cu traca.

Care sunt consecințele acestei interpretări? Putem propune un scenariu, cu precizarea că nu este nici singurul posibil şi poate fi total eronat, dar este singurul pe care îl întrevedem în momentul de față. E posibil ca limba română să aibă cel puțin două substraturi: unul neindo-european, dacic, şi unul indo-european, tracic. Romanizarea s-a produs rapid, asupra unei populații dace rarefiate. Probabil că, după căderea sistemului urban, prin retragerea coloniştilor orăşeni spre munți, a avut loc o întărire ulterioară a romanizării prin amestecul acestora cu populația rurală, mai slab romanizată. Este foarte posibil ca majoritatea coloniştilor aduşi în Dacia să fi provenit din sudul Dunării, adică să fi fost traci romanizați. Au existat cu siguranță şi orientali, sirieni etc., dar numărul acestora era mic. Logic era ca marea masă a coloniştilor să vină din provinciile învecinate. Inscripțiile nu ne ajută, căci cei mai mulți aveau nume romane, dar arheologii au un cuvânt de spus, ținând cont de numărul mare de

morminte tracice descoperite în ultimul timp. Aceşti traci romanizaţi vorbeau probabil o latină modificată sub influenţa limbii lor autohtone, latină care, imediat după retragerea oficialităţilor, a pierdut contactul cu latina oficială şi a fost năpădită de elemente din substratul tracic, devenind un fel de protoalbaneză romanică. Astfel, romanizarea s-a produs prin impunerea unei latine tracizate aspura limbii dace. Aceasta este, desigur, doar o supoziţie. În sprijinul ei vine însă şi observaţia că resturile de limbă dacă (glose, toponime etc.) au cu totul alt aspect decât stocul de elemente atribuite substratului prin comparaţie cu albaneza. De pildă, rotacizarea lui *l* intervocalic, fenomen foarte proabil de substrat, prezent şi într-un dialect albanez, nu exista în dacă (cf. *Alutus, Apulum, Decebalus*). Ea trebuie să fi fost tracică. De asemenea, transformările fonetice neaşteptate, întrevăzute în unele hidronime dacice într-o fază târzie (*Marisos*>*Morisos*>*Mureş, Alutus*>*Olt)*, inexplicabile în contextul în care limba dacă ar fi trebuit să dispară prin romanizare, nu să mai evolueze într-o "etapă târzie", s-ar putea explica tot prin influenţa tracică adusă de colonişti. Influenţa slavă este exclusă, căci nu avea cum să opereze asupra hidronimiei majore, controlată în totalitate de autohtoni. În plus, este remarcabil că, din toate cuvintele atribuite substratului prin comparaţie cu albaneza, doar *mal* este atestat în epocă dacică. Poate fi o întâmplare, o simplă coincidenţă, dar este totuşi, interesant, că nici un toponim şi nici un antroponim dacic nu conţine rădăcini ale unor cuvinte considerate dacice şi continuate de română (de pildă *baltă, măgură, moş, mânz*). Explicaţia ar putea fi aceeaşi: aceste cuvinte sunt tracice şi au intrat târziu în limba autohtonilor, prin procesul de romanizare. În acelaşi timp, este indubitabil că existau relaţii strânse între geţi şi traci, şi că, foarte probabil, pe o fâşie destul de lată între Dunăre şi Haemus, se vorbea un idiom mixt. Se poate ca informaţia lui Strabon, care spune că dacii sunt din acelaşi neam cu tracii, să se datoreze acestei situaţii de coabitare geto-tracă. Geograful spune explicit că geţii şi dacii vorbeau aceeaşi limbă, dar nu spune niciodată (şi nici un alt autor antic nu spune) că cele două ramuri vorbeau aceeaşi limbă şi cu tracii, sau cel puţin că limbile lor se înrudeau ori se asemănau.

Desigur, aceste concluzii sunt provizorii, decurg dintr-o analiză fragmentară şi incipientă a corpusului de inscripţii, şi se pot dovedi eronate la o cercetare mai adâncă. Dar am ales să greşim în locul celor care nu au avut curajul să o facă, pentru a contribui la "dezamorsarea subiectului", cum spunea dl Romalo - cel dintâi care şi-a asumat o *felix culpa*.

Arta

Introducere

La o primă analiză, am identificat două etape distincte în arta plăcilor de plumb, etapa timpurie sau getică şi etapa târzie, sau dacică. Etapa getică se caracterizează prin abundenţa reprezentărilor, cu influenţe vădit orientale, prin importanţa acordată portretului (ca urmare a cultului căpeteniei), prin bogăţia şi varietatea decorurilor, a simbolurilor, a reprezentărilor zoomorfe, prin complexitatea compoziţiilor. Aparţin

acestei etape plăcile din Dobrogea, cele care aparţin lui Cotizo, cele din timpul lui Burebista şi câteva imediat după el. Etapa dacică se individualizează printr-o austeritate izbitoare, influenţe celtice (figuri ianiforme, grifoni adosaţi), absenţa portretelor, reducerea considerabilă a simbolurilor, a totemurilor, decoruri simple. Se includ în această categorie plăcile din vremea lui Decebal şi câteva de dinaintea lui, epoca lui Duras fiind una de tranziţie.

Predomină raţionalismul, în perfectă concordanţă cu arta getică şi dacică din cele două secole premergătoare cuceririi romane, şi în contrast cu veacurile anterioare ale artei traco-getice (V-II a. Chr), în care figurile fantastice abundau, limitele dintre zoomorf şi fitomorf erau fluide, monstruosul era accentuat (în ultima perioadă, singurele forme de "iraţional" le constituie adăugarea de aripi sau coarne unor animale obişnuite, care să le plaseze dincolo de graniţele realităţii, şi unele reprezentări de animale exotice, cf. FLOREA 1998: 227-229). În plăci, singurele fiinţe fantastice sunt şarpele cu cap de mamifer şi coadă globulată, considerat de către Romalo identic cu cel tomitan, şi grifonii. Imagistica plăcilor constituie un ansamblu coerent, cu individualitate proprie, compoziţiile sunt echilibrate, reprezentările sunt realiste, geometricul apare doar în foarte mică măsură, stilul este stângaci, naiv, perpectiva este întotdeauna statică, proporţiile nu sunt păstrate. Aerul general este cel de artă "barbară", cu influenţe orientale, greceşti, sarmatice, celtice. Se disting două etape bine individualizate - etapa getică (timpurie) şi etapa dacică (târzie) între care există continuitate, forme de tranziţie, dar şi contraste.

Portrete

Cele mai frecvente reprezentări sunt portretele, care domină epoca getică. În epoca dacică ele dispar aproape cu desăvârşire, doar unele divinităţi mai beneficiază de ele. Există portrete de regi, de nobili, de zei şi de preoţi. Personajele întregi sunt rare în epoca getică (ne referim la căpetenii, căci soldaţii sunt întotdeauna reprezentaţi integral, fără trăsături distincte), singurul caz consecvent fiind acela al marelui preot Deceneu, dar sunt mai frecvente în epoca dacică (în picioare, călare sau pe tron). Zeii sunt reprezentaţi întotdeauna din faţă (cu câteva excepţii discutabile), iar muritorii din profil. Singura excepţie o constituie din nou Deceneu, care este reprezentat întotdeauna din faţă (v. d. ex. 039), semn că era într -adevăr considerat aproape un zeu, aşa cum spune Strabo (VII, 3, 11). În acelaşi sens pledează şi faptul că Deceneu este imberb, după obiceiul egiptean, şi nu bărbos, ca ceilalţi geţi. În schimb Zamolxe este reprezentat din profil, semn al sorgintei sale pământene, şi cu barbă. Frecvenţa portretului în epoca getică s-ar putea să se datoreze importanţei pe care o aveau simbolurile de pe capul personajelor reprezentate. În epoca dacică aceste simboluri dispar, şi, o dată cu acestea, dispare şi importanţa portretului. În ciuda faptului că, la vremea presupusului fals, singurul portret cunoscut era cel al lui Decebal, tocmai acesta nu apare niciodată în plăci. În schimb apar alte câteva zeci de figuri, majoritatea necunoscute, toate cu trăsături individualizatoare, vădind tradiţie şi talent. Simbolurile de pe capetele regilor, nobililor şi preoţilor sunt întotdeauna animaliere: tauri, şerpi, păsări, grifoni, cai. Uneori simbolul de pe cap este acompaniat de un al doilea, figurat la baza gâtului (de pildă Burebista are pe cap un bovideu, iar la gât un

şarpe). Pe columna lui Traian nu există nici o reprezentare de acest fel, din simplul motiv că lumea dacică nu cunoştea această tradiție, ea fiind specifică doar geților. Acest obicei ar putea avea ceva în comun cu cel al celților (care se rezumă doar la reprezentarea aripilor pe cască, aşa cum vor face mai târziu goții, însă folosind coarne), sau, mai degrabă, cu cel al egiptenilor, care figurau adesea şerpi, păsări şi alte animale pe capul faraonilor şi al zeilor. Aceste însemne vor fi avut, cu siguranță, un caracter magico-religios şi erau mărci ale prestigiului

Iconografia

Introducere

Toți cei care au avut contact cu aceste piese, de-a lungul vremii, au fost istorici şi arheologi (excepție fac Ion Coteanu şi Dan Sluşanschi), iar interesul lor pentru limba din plăci a fost minim. La aceasta se adaugă, cu siguranță, prezența semnelor aşa-zis chirilice în scrierile de pe plăci, care au grăbit aplicarea verdictului de fals. O studiere atentă a limbii le-ar fi dat mult de gândit şi i-ar fi împiedicat să se pripească, dar ei au folosit ca unic criteriu de evaluare ilustrația, pe care au considerat-o stranie, neaşteptată, neconcordantă cu ceea ce se ştia despre daci. Astăzi, acesta este primul argument invocat: reprezentările din plăci nu concordă cu ce s-a descoperit în ultimul secol în materie de artă getică şi dacică. Putem spune că au dreptate şi în acelaşi timp nu au. În primul rând, această arhivă este unică, tehnica în care au fost realizate piesele nu are precedent în acest spațiu geografic, la fel şi materialul folosit. Piesele aveau caracter sacru, erau scrise de mari preoți şi închinate zeilor, au fost probabil extrem de bine păzite, tezaurizate, ascunse. Toate acestea ne împiedică să facem o comparație pe picior de egalitate cu producțiile getice şi dacice de rând. Desigur, trebuie să existe puncte comune, şi acestea trebuie căutate în motivele de pe ceramica pictată de lux, de pe diversele bijuterii, arme sau alte obiecte care ar fi putut aparține nobililor. Deşi plăcile provin din zone şi epoci diferite, se constată o anumită unitate stilistică, explicabilă probabil prin conştiința unei unități etnice (unitatea politică nu era necesară) şi printr-o îndelungată tradiție.
Paginile care urmează cuprind doar câteva observații selective. Un studiu aprofundat al întregii ilustrații ar necesita o echipă de profesionişti şi mulți ani de muncă.

Arhitectura

O comparație între reprezentările arhitectonice de pe plăci şi ceea ce ştim la ora actuală despre arhitectura dacilor ne îndreptățeşte să afirmăm că, cel puțin la prima vedere, nimic nu e anacronic. E adevărat, există multe aspecte neaşteptate, ba chiar diferențe. Columna lui Traian este un izvor prețios, dar nu serveşte prea mult pentru reconstituirea universului getic timpuriu, deoarece imaginile de pe ea oglindesc lumea dacică târzie. În plus, intervine şi filtrul autorului scenelor de pe columnă. Ruinele cetăților şi ale templelor dacice pot da mărturie într-o anumită măsură despre construcțiile din acea vreme, însă nu ni s-au păstrat decât temeliile - şi uneori nici

acelea. Apoi, s-a săpat destul de puțin, nu ştim ce surprize ne mai rezervă viitorul. Deci putem şti puține lucruri, sau chiar nimic, despre felul cum arătau construcțiile la suprafață - fie că ele au fost din lemn şi alte materiale perisabile, iar timpul nu a fost de partea noastră şi le-a nimicit, fie că au fost din materiale mai dure, dar istoria nu a fost de partea noastră şi le-a oferit pradă duşmanilor.

Se detaşează reprezentarea cetății Sarmizegetusa, în mai multe etape şi din mai multe unghiuri, cea a cetății Genucla şi cea a cetății Helis. Există unele reprezentări izolate (turnuri, clădiri de dimensiuni reduse) de la Moleodabo (cetatea lui Zorazieo) şi de la Saetopeiodabo (cetatea lui Cotizo). Există şi un număr destul de mare de temple. Prezentăm mai jos doar reprezentările cele mai şocante - cea a cetății Sarmizegetusa şi cea a marelui templu de calcar din vremea lui Burebista.

Cetatea Sarmizegetusa

Reprezentarea cea mai frecventă (apare de 3 ori) este cea a palatului lui Burebista (plăcile 021, 052, 084). Pare să fie vorba de o construcție din lemn, destul de modestă, alcătuită dintr-un turn-locuință în mijloc, turnuri mai mici la colțuri şi câteva construcții mai mici. Accesul în incintă se făcea pe poarta de vest, pe un drum ce ducea spre zona sacră, dar din care se desprindea, pe la mijlocul distanței, o ramificație ce urca, printre stânci, pe platou. Drumul de la poarta de vest la cea de est era în mod sigur acoperit, cum o sugerează galeria schițată de-a lungul drumului. Aproape de poarta de est, drumul pare să se bifurce, o ramură ducând spre temple iar o alta mai spre nord. O altă cale de acces era prin poarta de nord-est. După amplasarea sa în planul de pe placa 021, clădirea trebuie să se fi aflat pe platoul cetății (terasa I). În vremea lui Decebal clădirea apare mai restrânsă, fără corpul din dreapta (placa 084). În schimb apare o nouă clădire, în mod evident din piatră, cu ziduri impresionante. Ea figurează dincolo de zidul de est, sugerând o lărgire a incintei. Interesantă în acest sens este interpretarea pe care o dă Ion Horațiu Crişan utilității zidului de est al incintei de la Grădişte: după el, acest zid nu era un zid propriu-zis de apărare, deoarece structura sa era şocant de diferită de a celorlalte ziduri – mai puțin solidă. Zidul de est trebuie să fi fost un zid interior, iar adevăratul zid exterior apăra incinta sacră, care, chiar dacă va fi fost inițial *extra muros*, a fost ulterior protejată cu ajutorul acestui zid (CRIŞAN 1975: 352). După cum se raportează la celelalte elemente din reprezentare, această clădire impresionantă pare să se fi aflat pe terasa IX. În vremea lui Decebal accesul principal se făcea dinspre o apă, cu siguranță Sargeția (vezi 065, unde este chiar figurată şi numită), în mod clar prin incinta sacră.

Planul din placa 021 este aproximativ hexagonal şi corespunde cu traseul zidurilor dacice, aşa cum a fost acesta reconstituit de curând (zidul sudic a fost complet demontat de romani, traseul său fiind descoperit doar de câțiva ani). Existau 6 porți, câte una la fiecare colț, una pe mijlocul zidului de vest şi una pe mijlocul zidului sudic, principală fiind cea din colțul sud-vestic. Dinspre cetate exista un drum care trecea prin zidul estic (fără să fie figurată o poartă), către actuala terasă IX, numit "Drumul Sargeției". Ce-ar fi putut să ştie şi să vadă la fața locului un falsificator care ar fi vrut să imagineze un plan al cetății de reşedință a regilor daci? În 1906, când se împlineau

1800 de ani la cucerirea Daciei, arhitectul Teohari Antonescu reconstituia cetatea Sarmizegetusa plecând de la ruinele coloniei Ulpia, convins fiind că Traian şi-a construit capitala pe ruinele celei dacice (ANTONESCU 1906) . În ultimul sfert de veac 19, puteau fi văzute cu uşurinţă zidurile, dar mare parte a lor erau romane, şi nu respectau traseul originar. Dacă falsificatorul ar fi desenat ce a văzut la faţa locului, ar fi rezultat cu totul altceva decât avem pe placa 021. Zidul dacic de sud a fost desfiinţat, incinta aproape dublată, aşa încât noul zid sudic era mult coborât, prin prelungirea zidului vestic şi a celui estic, şi prin lărgirea terasei IV şi includerea terasei V. Nivelul terasei IV a fost foarte mult înălţat (cu cel puţin 2 metri), acoperind drumul pavat cu lespezi de calcar (GLODARIU ET AL. 1996: 136). Traseul vechiului zid dacic de sud a fost descoperit abia de câţiva ani. El mărginea latura sudică a mamelonului, delimitând terasele II şi III de terasa IV. Evident, nimeni nu putea şti acum o sută de ani aceste lucruri. Totuşi, în placa 021 traseul zidurilor corespunde cu cel reconstituit de arheologi, nu cu ceea ce se putea vedea la acea vreme cu ochiul liber. Poarta de vest era aproximativ pe aceeaşi linie cu cea de est. Galeria acoperită reprezentată pe placă se regăseşte şi pe Columna lui Traian (CXIV). În planul din vremea lui Burebista nu există turnuri, ci doar porţi cu aspect glisant pe verticală, manipulate probabil cu scripeţi. În vremea lui Decebal apar şi reprezentări de turnuri la porţi, în loc de porţi glisante. Dincolo de poarta de est, în partea de sud-est, sunt reprezentate două temple - unul cu acoperiş plat, hipostil, cu trei rânduri de coloane, aflat chiar în continuarea galeriei, şi un al doilea reprezentat mai în dreapta, cu acoperişul în două ape şi părând să aibă nişte statui grandioase în faţă (posibil cariatide). Pe teren, în zona pe care o sugerează reprezentarea, se află micul templu de calcar, cu trei rânduri de coloane. Mai la dreapta se află marele templu de calcar descris mai jos.

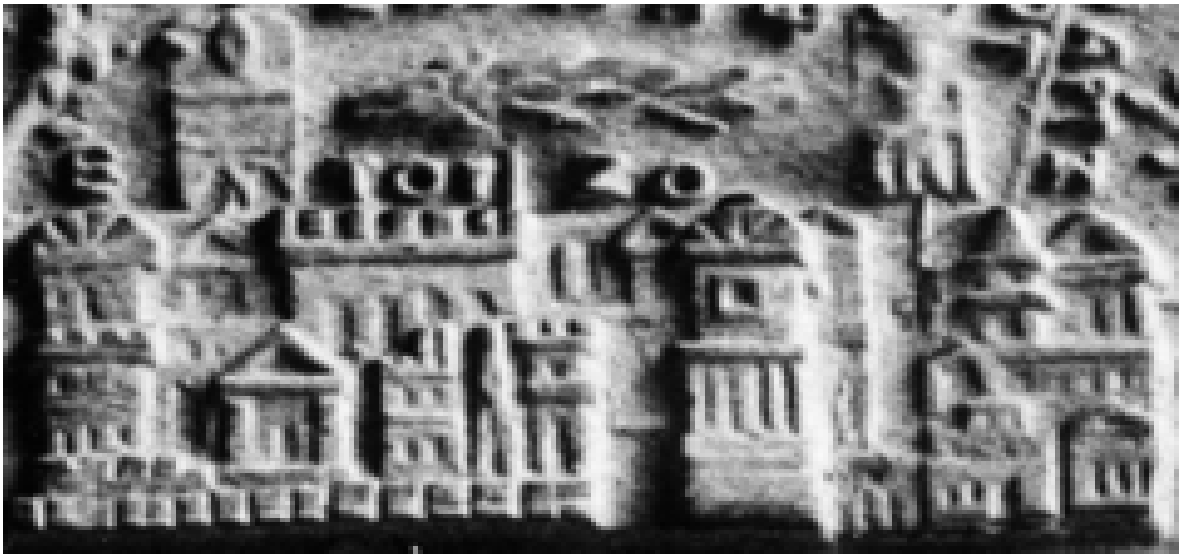

Cetatea Sarmizegetusa în vremea lui Burebista (detaliu placa 021)

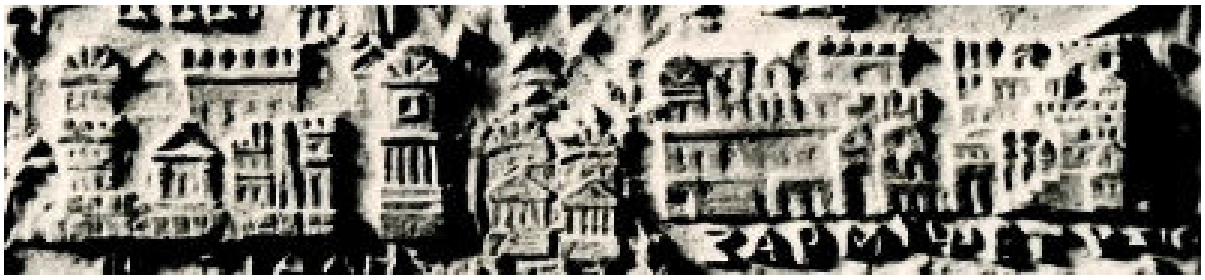

Cetatea Sarmizegetusa în vremea lui Decebal (detaliu placa 084)

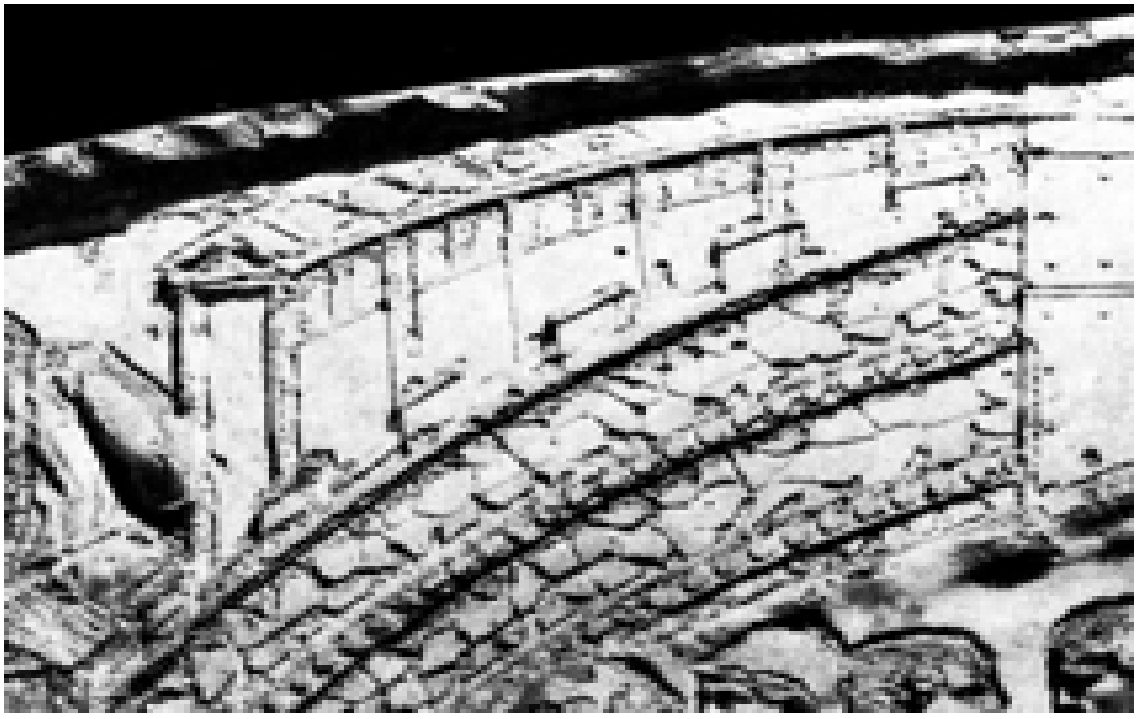

Drum acoperit pe lângă zid, în vremea lui Decebal (columna lui Traian)

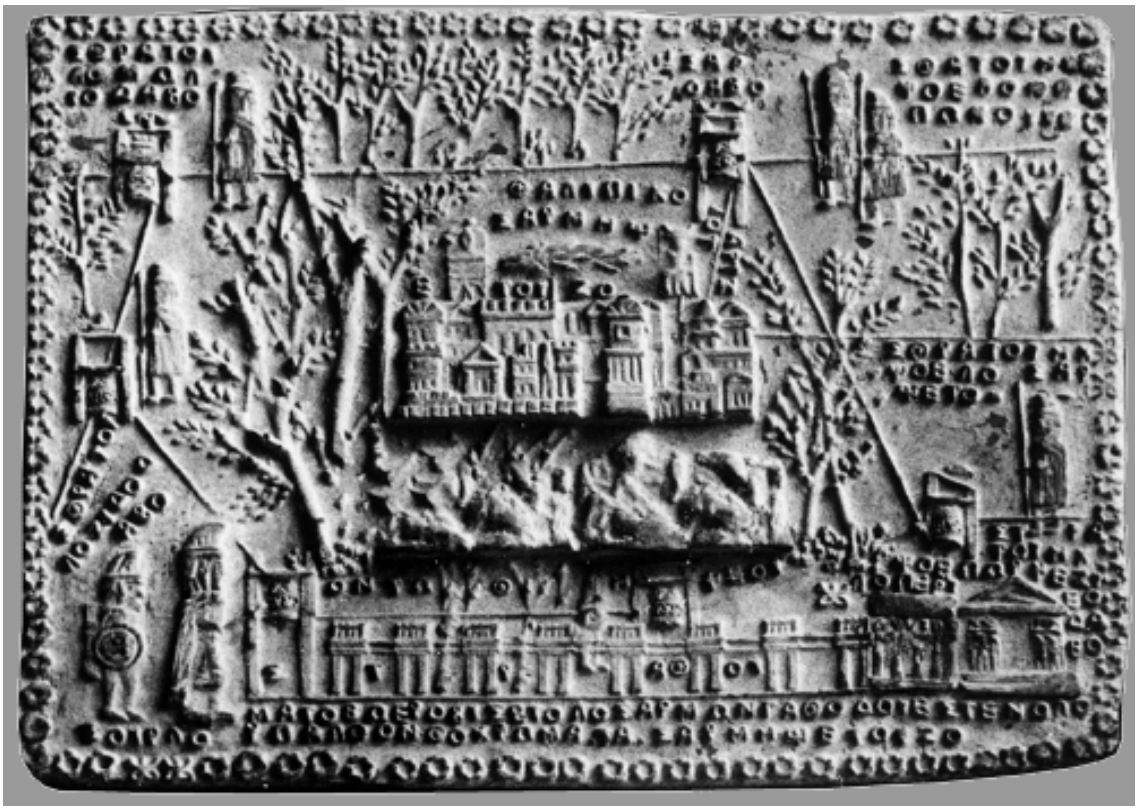

Planul cetății (placa 021):
În partea de est incinta sacră cu cele două temple existente în vremea lui Burebista. În partea sudică, drum acoperit de o galerie, de-a lungul zidului. Intrarea principală era pe poarta de vest, aflată mult mai la nord decât actuala poartă de vest, construită de romani după cucerirea cetății.

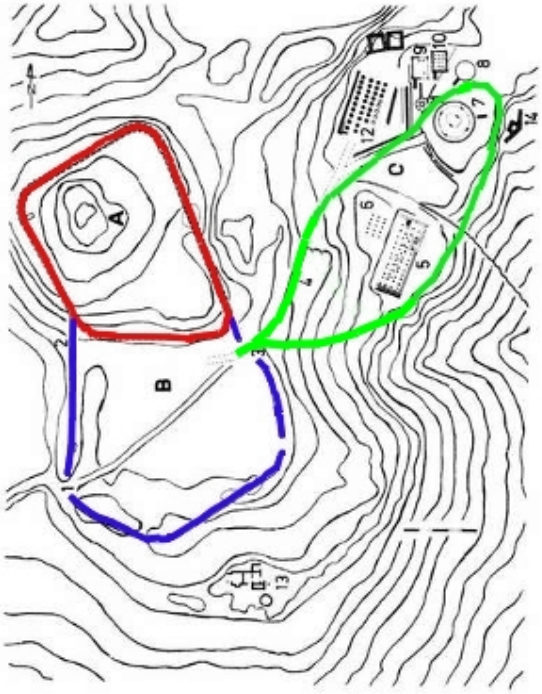

Planul cetății cu incinta sacră, prelucrare după GLODARIU .
Cu roşu: traseul zidurilor dacice. Cu albastru: ziduri romane. Cu verde: incinta sacră (aproximativ) în vremea lui Burebista.

Marele templu de calcar

Cea mai detaliată reprezentare a unui templu se găseşte în placa nr. 052 dreapta sus. Este vorba de un templu tetrastil, cu două statui de o parte şi de alta a şirurilor exterioare de coloane. Intrarea se face prin partea vestică, printr-o arcadă, pe o scară monumentală. Treptele urcă spre dreapta, unde se vede clar o întorsătură de scară şi o platformă, de unde porneşte o galerie. Se observă cu uşurință că templul avea două nivele, scara ducând direct către cel de-al doilea, care pare să fie adosat templului propriu-zis, pe o terasă din spatele acestuia. În partea estică este figurat clar un turn. CRIŞAN 1986: 176 şi urm. reconstituie marele templu de calcar de la Grădiştea Muncelului, construit în vremea lui Burebista, care corespunde în mod surprinzător cu templul reprezentat în placa 052. Templul a fost dezvelit în anii 1951-1958 şi are patru şiruri de plinte. Pe latura de est s-a constatat existența unui turn. Pe latura de sud a existat o scară monumentală de piatră, lată de 2,55 m, din care s-au mai păstrat 10 trepte, care se termină în partea stângă a frontonului, intrarea fiind prin stânga, la fel ca şi la alte construcții sacre de la Sarmizegetusa. Scara era acoperită şi ducea, după părerea arheologului, spre platforma înălțată descoperită în colțul de sud-vest (considerată de alți arheologi ca aparținând altui nivel). Acea platformă reprezenta, în viziunea sa, o întoarcere de scară. Scara ducea deci, la un al doilea nivel al construcției, unde aveau loc procesiunile. Existența acestui nivel ar justifica, mai spune arheologul, absența pardoselii primului nivel. S-au reconstituit zidurile de nord, de est şi de sud, dar nu şi zidul de vest, care se pare că nu a existat. Galeria sugerată în placa de plumb, reprezentată la un al doilea nivel adosat templului, mergea paralel cu şirurile de coloane, pe latura de vest, adică tocmai acolo unde lipseşte zidul - excelentă confirmare a situației de pe teren. Este interesant de remarcat că, în partea de răsărit a templului (sau în spatele său?) se află o structură asemenea unui cerc alcătuit din pietre, în mijlocul căruia se află o potcoavă. Poate comparația cu marele sanctuar rotund (sau calendar) este hazardată, dar trebuie să ne amintim că, la vremea realizării presupusului fals, o asemenea reprezentare este senzațională, chiar dacă unii arheologi consideră că această structură era acoperită, constituind o clădire.

Templu care corespunde în detaliu reconstituirii făcute de I.H. Crişan marelui templu de calcar din vremea lui Burebista (detaliu placa 052)

Ce putea vedea un falsificator în incinta sacră, la sfârşitul sec. XIX? Doar "marele cerc", care era enigmatic la acea vreme. Însuşi faptul de a imagina acea zonă drept incintă sacră este greu de acceptat. În sfârşit, nu există nici o reprezentare a vreunui mare templu circular acoperit, care să sugereze acest "mare cerc". Interpretarea acestuia drept calendar este cea mai plauzibilă, dar falsificatorul nu ar fi avut de unde să o cunoască. Dacă ar fi ținut cont de ceea ce vedea pe teren, singurul lucru pe care ar fi putut să-l reprezinte ar fi fost o construcție circulară cu destinație necunoscută. Toate celelalte construcții din incinta sacră au fost descoperite la multă vreme *după* apariția pieselor de plumb.

Regii Sarmis şi Moliseio în placa 058

Regele Moliseio în piesa 132

Regele Dromichete în placa 091

Personaje necunoscute din placa 090

Marele Preot Ceneu
în placa 091

Regele Matycho
în placa 039

Regele Duchamu
în placa 108

Regele Burebista
în placa 039

Regele Burebista
în medalionul 112

Regele Burebista
în placa 052

Hiliarhul Dapygeo
în placa 062

Regele Cotizonio
în placa 072

Regele Cotizonio
în piesa 113

Regele Decebal
în placa 094

Majoritatea zeilor au şi ei diferite atribute şi practic nu există reprezentare de divinitate fără nici un atribut: un zeu uranian, imberb (toți zeii sunt imberbi, în contrast cu obiceiul geților de a purta barbă, denotând o posibilă influență egipteană), având reprezentate pe piept soarele şi luna, pe cap o coroană stranie, iar deasupra capului fie o stea, fie un fulger despicat în şapte, o divinitate cu pletele alcătuite din şerpi, cu o bufniță în brațe, iar la picioare are tolănit un animal mic, poate un miel, un zeu al morții şi învierii, reprezentat în giulgiu, asemenea unei mumii, şi sprijinindu-se pe două toiege, un zeu al războiului, înarmat cu lance şi scut etc.

Există şi portrete cu două sau trei fețe - în primul caz e vorba de o figură ianiformă, cu siguranță divină (d. ex. 011), în cel de-al doilea de o alianță tripartită între Dapygeo, Zorazieo şi preotul Adaneu, încheiată împotriva lui Orolio după moartea lui Burebista (035, 134).

Armate

Nu există episoade în mişcare, scene de luptă – probabil prea complexe, ci doar scene statice. Principalele contingente ale infanteriei sunt arcaşii, sulițaşii (numiți *salcero*) şi buzdugănarii (numiți *rotopano*). Există şi reprezentări ale cavaleriei, şi chiar o flotă getică, alcătuită din corăbii cu cinci rânduri de vâsle şi cu un grifon la prora. Trebuie spus că, spre deosebire de Columna lui Traian, unde numărul nobililor (*pileati*) este foarte mic, în comparație cu cel al oamenilor de rând (*comati*), în tăblițe nu există nici măcar o singură reprezentare de *comatus*, toți cei figurați aparținând păturilor superioare. Nu se pot identifica țărani, femei sau copii, nu există scene din viața de zi cu zi. E greu de crezut că un fals patriotic produs la sfârşitul secolului XIX ar exclude cu totul orice reprezentare a omului simplu şi s-ar reduce la o oligarhie, la nobili şi preoți. Există reprezentări de soldați sciți aliați (placa 134) şi de prizonieri romani capturați (d. ex. 065).

Sunt numeroase şi reprezentările de arme dacice sau capturate (sica, arcuri cu săgeți, suliţe, buzdugane, scuturi - mici şi rotunde sau mari şi ovale, instrumente de suflat), de *signa* dacice (dragonul tipic dacic, dar şi alte tipuri de însemne, unele cu cap de bovideu, altele dreptunghiulare şi cu trei colțuri, asemănătoare cu cele romane) şi de însemne de *manipulus* capturate de la romani.

Nobili războinici daci
în placa 084

Cavaler get
în placa 128

Signa getice
în placa 015

Animale

Cele mai frecvente animale reprezentate sunt şarpele şi bovideul (taur, bour, zimbru sau bou - este greu de stabilit cu precizie). Ele par a fi animale sacre şi simboluri tribale, şi sunt adesea reprezentate împreună, începând cu Burebista, probabil ca simbol al unificării unor triburi. Şarpele are cap de mamifer şi este reprezentat şi pe capul unor căpetenii. Şi bovideul apare frecvent reprezentat pe capul unor personaje (pe căciulă sau pe cască), între care şi Burebista, iar acest obicei getic, absent la daci, se păstrează totuşi la preoții numiți *boicero* până în cele mai recente plăci. Taurul este un simbol solar, specific unor populații neindo-europene, şi era venerat din Creta până în Egipt. De altfel, multe alte simboluri dacice şi getice sunt solare, sorele însuşi fiind reprezentat adesea, stilizat. Pe locul trei ca frecvență se situează păsările, care par să aibă un rol important în decorarea construcțiilor sacre (de altfel s-au şi descoperit la Sarmizegetusa basoreliefuri de păsări). Bufnița este simbolul unei divinități, alături de şarpe şi de un mamifer dificil de identificat. Există şi reprezentări de câini, întotdeauna ca atribut al unei divinități. Mai apare broasca țestoasă, peştele, ş.a. Animalul fantastic cel mai frecvent este grifonul (de fapt mai degrabă heruvim, pentru că e vorba de ființe umane cu aripi, fără alte atribute animale). Animalele exotice sunt foarte rare, singura reprezentare clară fiind aceea a unui elefant pe capul înaripat al unui personaj divin aparent feminin (d. ex. 011). Apar şi unele animale domestice, în primul rând porcul, ca animal de sacrificiu în cinstea unui zeu al morții şi al învierii, reprezentat de fiecare dată împreună cu sacrificatorul, care ține cuțitul ridicat deasupra lui. Pe altare este adesea reprezentată o capră sau un ied, care urmează să fie sacrificate. Există şi reprezentarea unei vaci cu ugerul stilizat, a unor măgari (sau catâri) trăgând care încărcate, a unor capete de berbec şi, de asemenea, sunt numeroase reprezentările de cai.

Alte reprezentări

Iconografia plăcilor este extrem de bogată, iar imaginarea şi realizarea ei de către un falsificator ar fi necesitat foarte mult timp şi pricepere. În afara reprezentărilor de bază - clădiri, oameni, zei şi animale - foarte variate şi ele, există o mulțime de detalii care însuflețesc aceste adevărate tablouri: relief (reprezentări frecvente de stânci, mai ales la Sarmizegetusa, de pajişti sau pietriş, de ape curgătoare), vegetație (cel mai adesea de foioase, ca în placa 021 de la Sarmizegetusa şi placa 072, din vremea lui Cotizo), crengi sacre în mâinile închinătorilor la temple, cununi oferite învingătorilor, obiecte de tot felul, tronuri, vase (d. ex. în placa 042, unde pare să fie reprezentat un vas sau o urnă de bronz), care pline cu roade, detalii vestimentare etc.

Decoruri

Există o mare varietate de decoruri perimetrale, de la cele simple, liniare, la cele mai complexe, alcătuite din simboluri complicate. Ele se corelează perfect cu celelalte elemente din plăci (formă, dimensiune, sisteme de prindere, informații interne). În interiorul compoziției sunt plasate, de asemenea, o mulțime de elemente decorative.

Scurtă concluzie

Ca şi în celelalte sectoare analizate, cuvântul de ordine este *varietatea*. Există o mare diversitate de reprezentări, realizate prin intermediul unor ştampile, uneori folosite la mai multe plăci (de pildă portretul lui Burebista). Reprezentările sunt destul de stângace, dar adesea expresive, şi nu violează cu nimic canoanele vremii. Compoziţiile sunt echilibrate, ceva mai încărcate în epoca getică, mai aerisite în cea dacică. E posibilă o influenţă egipteană destul de puternică, în arhitectura sacră (pe lângă cea grecească) şi în unele reprezentări divine, şi una sarmato-iraniană, în simbolistică. Se pot decela şi unele modele celtice, în plăcile târzii. Iconografia columnei lui Traian concordă în foarte mare măsură cu cea a plăcilor din vremea lui Decebal (cu diferenţa că în plăci nu apar niciodată *comati*), dar nu şi cu cea a plăcilor getice, mai timpurii, lucru firesc. Corelarea dintre reprezentările iconografice şi tipurile de scriere, detaliile de limbă şi alte elemente din plăci este impecabilă.

Oare putem crede ca un singur om, un falsificator, a putut realiza aceste lucruri? Poate că da, cu mult efort, timp şi cunoştinţe, cu o echipă care să îl ajute şi, în acelaşi timp, cu condiţia să ignorăm planul cetăţii, reprezentarea incintei sacre şi o serie de alte detalii, absolut imposibil de cunoscut la acea vreme. Iar acest lucru ar fi neştiinţific.

Ipoteza falsului

Introducere

Ca în orice dispută ştiinţifică, vom prezenta argumentele pro şi contra autenticităţii pieselor. Vom comenta argumentele contra, sperând că la fel vor face şi adepţii falsului cu argumentele noastre aduse în favoarea autenticităţii.

Ce spun specialiştii? În primul rând, trebuie subliniat faptul că nici un specialist nu s-a ocupat până acum de aceste inscripţii. Cei care au intenţionat să o facă, au declarat că şi-au dat seama repede că sunt falsuri şi au renunţat. În afară de autoarea acestui site şi de dl Romalo, nimeni nu a depus eforturi pentru a aduce argumente serioase nici în favoarea, nici împotriva autenticităţii pieselor. Singurul text pe această temă pe care l-am văzut până în prezent, îl reprezintă o ciornă (aşa o numeşte autorul) semnată de

un domn Sorin Olteanu, despre care însă nu am auzit să aibă publicații sau altă activitate ştiințifică, şi care dovedeşte cunoştințe superficiale în domeniu (citeşte aici răspunsul dlui Dan Romalo la textul dlui Olteanu).

Acad. Alexandru Vulpe, directorul Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan", susține că piesele sunt *sigur* falsuri, deoarece toți cei dinaintea noastră au susținut acest lucru şi nu avem motive să-i contrazicem. În plus, susține domnia sa, falsul este atât de banal, încât oricine ştia puțină latină şi greacă ar fi putut să-l realizeze, aşa încât nu merită efortul să fie studiate. În schimb, dna prof. dr. Zoe Petre încurajează studierea acestui corpus chiar şi în ipoteza unui fals, caracterizându-l pe autor drept "un Leonardo da Vinci". Acad. Constantin Preda afirma, într-un articol publicat în revista Academiei Române (*Academica*, septembrie 2004), că aducerea în discuție a acestor falsuri ("făcute undeva pe la marginea Bucureştiului") reprezintă o manifestare a curentului tracoman, sub haina nouă a "dacomaniei". Prof. dr. Dan Sluşanschi de la catedra de limbi clasice a Facultății de Limbi Străine a Universității Bucureşti susține categoric neautenticitatea pieselor, pe baza unor desinențe româneşti identificate în texte, excluzându-l însă pe B.P. Hasdeu dintre suspecți. Prof. dr. Mircea Babeş, directorul seminarului de arheologie "Vasile Pârvan" de la Facultatea de Istorie a UB, s-a pronunțat categoric în favoarea falsului, fiind însă de acord cu necesitatea studierii temeinice a inscripțiilor. Domnia sa mi-a găzduit în ianuarie 2005 o comunicare pe acestă temă în cadrul Seminarului de Arheologie "Vasile Pârvan" pe care îl conduce. Acad. Marius Sala, directorul Institutului de Lingvistică, mi-a facilitat susținerea unei conferințe pe această temă în cadrul Academiei, în iunie 2004. Dl. dr. Alexandru Suceveanu, director adjunct al Institutului de Arheologie, consideră necesară studierea pieselor, indiferent de provenineța lor. Domnia sa a sprijinit publicarea cărții dlui Dan Romalo prin scrierea prefeței şi, deasemenea, a sprijinit prin încurajări demersurile subsemnatei. În sfârşit, dl acad. Virgil Cândea a scris postfața cărții citate, convins fiind de importanța studierii subiectului.

Rezultă din cele de mai sus că atmosfera generală din jurul acestui subiect este negativă, fiind puțini aceia care încurajează studierea pieselor. Mai mult, nimeni nu doreşte să se aplece asupra unei argumentări solide în favoarea falsului, deşi pentru majoritatea este "foarte evident" că piesele sunt creații moderne. Considerăm că, atâta vreme cât "acuzarea" nu aduce probe incontestabile în sprijinul neautenticității acestui corpus, verdictul de "fals" este neştiințific.

Argumente contra

La unele dintre argumente am răspuns deja în paginile site-ului, pe cele mai importante le-am reluat însă şi le-am grupat în pagina de față. S-au spus multe inepții din dorința de a demonstra că plăcile sunt falsuri. Ar fi prea multă pierdere de timp să răspundem la toate pseudo-argumentele, aşa că am ales doar observațiile cele mai serioase. Din motive evidente, am trecut repede peste afirmații de genul: reutilizarea ştanțelor reprezintă o eroare a falsificatorului (de tradiție nu s-a auzit? ştanțele erau de unică folosință şi trebuiau imediat aruncate?), sau că limba din plăci seamănă cu esperanto (pentru că Zamenhof a ales să elimine categoria genului şi a făcut ca toate substantivele, indiferent de gen, să se termine în *o*, şi toate adjectivele în *a*), sau că în

plăci există cuvinte din limbi moderne, de pildă franceza (cuvântul *edo* ar veni din fr. *aide,* spune dl Olteanu - dar dacă tot ne jucăm de-a etimologia, de ce să nu vină din lat. *haedus* "ied", sau din gr. *aoidos* "aed" ori *eidos* "chip", sau din spaniolul *hedor* "putoare", sau din românescul *iad*, ori din japonezul *edo* "estuar", sau din germanul *eid* "jurământ" etc. etc.?) ori că absența în vremea lui Decebal a unui turn care exista în vremea lui Burebista arată că falsificatorul a încurcat ştanțele (de parcă este de neconceput dezafectarea unui corp de clădire vechi de 150 de ani, mai ales în condițiile în care alături apare o nouă clădire, mult mai grandioasă decât prima), sau că varietatea din plăci reprezintă o încercare de inducere în eroare din partea falsificatorului (dacă n-ar fi existat varietate, s-ar fi spus acelaşi lucru - că este un argument în favoarea falsului) şi multe, multe alte argumente cu totul neserioase.

În scrierile din tăbliță apar semne din alfabetul chirilic, inventat mult mai târziu

Problema celor două semne "chirilice" este foarte spinoasă, deoarece originea lor în alfabetul chirilic este *necunoscută*. De unde le-au luat Chiril şi Metodie când au creat alfabetul glagolitic? Nu din greacă, nu din latină, nu din ebraică. Pentru a declara că cele două semne sunt anacronice în tăbliță, trebuie obligatoriu lămurită provenineța lor în alfabetul glagolitic/chirilic, altfel demersul este neştiințific. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât alfabetul glagolitic a fost creat în apropiere, la sudul Dunării, iar cu câteva secole înainte, în câmpia Munteniei a fost creat alfabetul gotic de către Wulfila, care conținea şi el acelaşi semn "chirilic" Ч, însă fără valoare fonetică (fapt explicabil, deoarece goții nu aveau palatale). De ce pe Wulfila nu-l acuză nimeni de anacronism?

Unele litere greceşti se citesc ca în neogreacă

În plăci Y (ypsilon) avea cu siguranță valoarea *i*, deoarece apare în variație liberă cu I (iota), dar acest lucru nu este un anacronism, aşa cum susține dl Olteanu, căci încă din sec. IV a. Chr. aceste două semne se confundau în inscripțiile din Athena, iar confuzia a devenit frecventă în epocă romană (Faptul că H (eta) alterna cu I şi cu Y (dar şi cu E) nu este o dovadă că se citea *i*, ca în greaca bizantină. Din modul cum sunt adaptate cuvintele greceşti şi latineşti, rezultă limpede că în această limbă nu exista distincție de cantitate, dar exista o sensiblitate față de apertură. Astfel, *i* scurt era redat prin *e* (ex. *bas**e**leu, chil**e**archio)* iar *u* scurt prin *o (Locolo* pentru *Luculus*) şi, ca urmare, adesea prin *e* (fie el *epsilon* sau *eta*) se reda un *i* grecesc sau latinesc, fără ca aceasta să aibă vreo legătură cu pronunția bizantină incriminată de dl. Olteanu (care, dacă şi-ar fi dus observațiile mai departe, ar fi trebuit să afirme că şi E - *epsilon* are uneori valoarea *i*): în condițiile unei fluctuații evidente *e-i*, nu este sustenabilă acuzația de anacronism, de pronunție neogreacă. Prin urmare, forme precum ΙΥΛΗΑΝ, ΦΙΛΗΠΟΥ, puteau să se fi citit chiar cu *e*, *Iulean, Filepu,* şi nu cu *i*. Un argument în plus îl constituie alternanța *epsilon-eta,* sau chiar *epsilon-eta-iota-ypsilon*: ΤΑΛ**Ε**ΠΙΚΟ-ΤΑΛ**Ι**ΠΙΚΟ-ΤΑΛ**Η**ΠΙΚΟ-ΤΑΛ**Υ**ΠΙΚΟ; ΝΟΒΑΛ**Ε**Ο-ΝΟΒΑΛ**Ι**Ο-ΝΟΒΑΛ**Η**Ο-ΝΟΒΑΛL**Υ**Ο.

Toponime şi antroponime anacronice sau stâlcite

Cumidava

S-a spus că în plăci există forma *Comidava* (în realitate *Comieodabo*), ca la Ptolemeu, pe când numele real era *Cumidava*, descoperit de puțină vreme într-o inscripție, deci falsificatorul nu avea de unde să o cunoască. Ne miră o astfel de logică, deoarece *Cumidava* apare într-o inscripție *latinească*, scrisă de un *roman*, în sec. al III-lea p. Chr.: de ce suntem obligați să admitem că forma latinească era identică cu cea dacică, iar cea grecească, de la Ptolemeu, este coruptă? În transpunerea numelor străine de către romani şi greci a intervenit întotdeuna percepția impusă de structura fonetică a celor două limbi, de "urechea" grecului sau a romanului. Am arătat că în numele greceşti şi romane din plăci *i* scurt era perceput adesea ca *e*, iar *u* scurt ca *o* (*Locolo* pentru *Luculus*). Deci este întru totul coerent ca romanii să fi redat prin *u* ceea ce în limba dacilor era un *o* închis, aşa cum a transcris Ptolemeu.

Burebista

S-a mai incriminat forma *Boerebista*, luată chipurile de la Strabo, pe când numele real era *Byrebista*, atestat recent în două inscripții din Dobrogea. Logica este aceeaşi: inscripțiile sunt în limba greacă, iar lapicidul a încercat probabil să redea un sunet care nu îi era familiar. De altfel, chiar la Strabo, numele lui Burebista apare de trei ori scris cu *oe*, iar de două ori cu *y*. Dacă acesta este argumentul final în a demonstra falsul, ce facem cu numele trac redat când *Roemetalces*, când *Rimitalces*, când *Rymetalces*, sau chiar cu dubletul *Moesia-Mysia*? După părerea noastră, aceste variații ascund încercarea de a reda un sunet inexistent în greacă, şi pentru care alfabetul grec nu avea un semn specific. Poate o vocală medie de felul lui *î* (/y/), echivalat adesea de străinii vorbitori de română cu *i* sau *u*, un *sonus medius* care nu i-a fost străin nici limbii latine în perioada sa arhaică, aşa cum demonstrează fluctuațiile *optimus-optumus, pontufex-pontifex*.

Decebal

S-a spus, de asemenea, că numele lui Decebal a fost stâlcit anume pentru a fi pus în legătură cu etnonimul *daci*, devenind, din *Decebal - Dacibalo*. Dar dacă plăcile sunt autentice, cine poate şti cum se pronunța acel *a* din numele regelui (şi din alte nume, precum *Paloe/Pelue*)? Putea foarte bine să fie vorba de o vocală intermediară între *a* şi *e*, pe care grecii şi romanii au perceput-o mai aproape de *e*, dar dacii o auzeau mai apropae de *a*. Existența acestei vocale intermediare a fost demonstrată de mai mult timp, pe baza unor variații bine atestate în grafiile greceşti şi latineşti *(Sarmizegetusa/Zermizegetusa, Germisara/Germizera, -dava/-deva* etc.).

Sarmizegetusa

Forma unică în plăci este cu o silabă lipsă, *Sarmigetuso*, şi s-a afirmat că, atâta vreme cât această variantă nu a mai fost atestată în alte izvoare, ea nu este plauzibilă. Totuşi, această formă este atestată la unii cărturari medievali, ale căror surse nu le cunoaştem, din păcate. Philippe Briet în geografia sa (1675), pe o hartă a Daciei notează, în dreptul cetății, *Zarmigethusa*, iar în text, oferă două variante: *Sarmizogethusa seu Zarmigetusa*. În hărțile cartografului Ortelius, care a trăit cu un secol înaintea lui Briet, numele cetății este *Sarmisgetusa*, tot cu o silabă lipsă. De unde au luat ei această variantă? Desigur,

putem admite că, din motive care nouă ne scapă, falsificatorul a ignorat toate izvoarele atât de bine cunoscute deja la vremea sa, care atestau forma *Sarmizegetusa*, şi a optat pentru o formă "alterată", prezentă la obscuri cărturari din alte timpuri şi alte ţări. Dar, în acest caz, nu mai putem afirma că falsul este unul absolut banal.

Deceneu

În sfârşit, ultima acuzaţie de "deformare" de nume se referă la cel al marelui preot Deceneu, coregent în vremea lui Burebista, care este prezent adesea în plăcile de plumb, însă sub forma *Ceneo*. Susţinătorii falsului s-au grăbit să spună că este vorba de încă un nume stâlcit de către falsificator, de dragul variaţiei. Nu este aşa, din contră, forma *Ceneu* este singura atestată în manuscrise în pasajul VII, 3, 11. În celălalt pasaj în care este pomenit marele preot, numele său este Dekeneos. Briet cunoaşte şi el forma Ceneus, preluată probabil de la Xylander, traducătorul în latină (sec. XVI) al Geografiei lui Strabo. Din nou, de ce a ignorat falsificatorul varianta bine cunoscută în epocă a acestui nume şi a preferat o formă pe care nu o ştiau, la vremea aceea, decât editorii lui Strabo?

Falsificatorul s-a inspirat din Columna lui Traian

Faptul că în plăci apar imagini similare cu cele de pe columnă (stindardul dacic, îmbrăcămintea dacilor) se poate explica foarte bine şi prin faptul că ambele izvoare puteau să se fi inspirat din realitate. De fapt, deosebirile dintre columnă şi plăci sunt mult mai mari decât asemănările, căci cele mai multe plăci sunt mai vechi decât columna cu câteva secole şi provin din Dobrogea, din spaţiul getic, în vreme ce columna înfăţişează spaţiul dacic de la începutul sec. al II-ea p. Chr.

Nu există în plăci nici o informaţie ieşită la iveală în sec. 20

Cinstit ar fi reamintim că nici un specialist istoric sau arheolog nu a studiat serios aceste inscripţii, şi că o astfel de declaraţie, făcută doar la prima vedere, nu are temei. Logic ar fi ca doar invocarea planului cetăţii Sarmizegetusa, din placa 021 (vezi argumente pro), să fie suficientă pentru a încheia definitiv orice discuţie. Dar se pare că apelul la logică şi bun simţ nu este suficient. Reprezentarea marelui templu de calcar în cele mai mici detalii cu mult înainte ca cineva să bănuiască existenţa lui, utilizarea unor semne silabice din silabarul cipriot, cu aceleaşi valori fonetice, fapt imposibil de cunoscut în sec. 19, tipul de imbricare al literelor foarte asemănător cu cel scitic, şi multe altele, pe care le vom prezenta în detaliu în lucrarea noastră, sunt tot atâtea elemente ieşite la lumină recent. Prezentăm mai jos o singură comparaţie, între simbolul *dabo geto* ("neamul get") foarte frecvent în tăbliţe, alcătuit iniţial dintr-un *delta* şi semnul pentru *gi,* apoi mult stilizat şi transformat, şi un simbol, aproape identic, descoperit nu de multă vreme la Sarmizegetusa, pe un ciob de ceramică pictată:

Detaliu placa 128

Ceramică pictată de la Sarmizegethusa

Argumente pro

Cine este autorul?

Nici unul dintre susținătorii falsului nu l-a putut identifica pe prezumtivul falsificator. Acesta trebuie să fi avut o cultură lingvistică şi istorică uriaşă, cum nimeni nu avea la vremea aceea, o inteligență ieşită din comun, bani, timp, colaboratori şi, cu siguranță, o doză de nebunie. Nu puteau fi suspectați savanții oneşti ai vremii de o asemenea cacialma. Singurul care putea fi învinuit, dar pe nedrept după părerea noastră, era B.P. Hasdeu. Motivul? Hasdeu ar mai fi făcut nişte falsuri (cf. PANAITESCU 1932). O acuzație atât de gravă la adresa unuia dintre cei mai mari savanți pe care i-a avut vreodată România necesită o argumentare foarte serioasă. Cei care au adus acuzații pe nedrept, nu au făcut efortul să citească ce a scris Hasdeu, ca să se convingă că *nici una* din ideile lui nu se regăseşte în aceste plăci. Alți suspecți capabili să fi făcut aşa ceva nu există. A mai fost invocat N. Densusianu, care nu avea nici pe departe cunoştințe atât de vaste încât să poată inventa o limbă. Concluzia: dacă a existat un falsificator, acesta a fost *anonim.*

Care era scopul?

Cu ce scop au fost făcute aceste piese? Ce a vrut să demonstreze presupusul falsificator? Că dacii ştiau să scrie? Pentru asta nu era nevoie de 200 de piese. În plus, se ştia din izvoarele istoriografice, că la curtea regilor daci era cunoscut scrisul, lucru confirmat ulterior de unele descoperiri arheologice. Că geții şi dacii erau un neam superior, fabulos, monoteist, democrat, învingător? Din plăci rezultă că acest neam se închina la o mulțime de zei; că avea în frunte o oligarhie militară; că femeia avea un statut inferior (nici o reprezentare feminină sigură, doar unele figuri imberbe posibil feminine, cu siguranță nobile sau chiar divine); că omul de rând avea un statul sigur inferior, neglijabil (nici o reprezentare de oameni simpli, *comati*, ci doar exclusiv de nobili şi preoți); că istoria lor, dedusă din plăci (în măsura în care se poate deduce în momentul de față), nu este cu nimic mai spectaculoasă decât cea "oficială", cunoscută din izvoare: nu aflăm că Burebista l-ar fi învins pe Caesar sau Decebal pe Traian, ba mai mult, istoria din plăci se opreşte la Domițian, iar Traian sau personajele din anturajul nu sunt niciodată pomenite (lucru firesc din perspectiva unui corpus autentic, dacă ne gândim că într-o vreme de crâncen război, care anunța sfârşitul independenței dacilor, nu mai existau nici resurse, nici timp, nici motivație pentru astfel de însemnări). Deci scopul nu a fost acela de a inventa o istorie a dacilor. Singura motivație care mai rămâne este limba. Ce ar fi putut să demonstreze

falsificatorul, la vremea aceea? Că limba dacă se trage din slavă? Că latina se trage din dacă? Ori că daca este strâns înrudită cu limbile celtice ori germanice? Sau că româna se trage direct din dacă, fără o prea mare contribuție latină? Ei bine, prezumtivul falsificator nu a reuşit să demonstreze nimic din toate astea. Limba din tăbliţe are o structură morfologică evident neindo-europeană şi un lexic parțial indo-european, parțial neindo-european. Nu există asemănări evidente cu nici una din ramurile indo-europene, excepție făcând, în lexic, ramura italică. Din această perpectivă, singurul care poate fi invocat este N. Densusianu cu pelasgii săi, dar este sigur că nu poseda bagajul lingvistic necesar pentru a crea o limbă (cu atât mai mult una neindo-europeană). Există cuvinte cu aspect românesc, care în română au, cel mai adesea, etimologie controversată, dar uneori şi etimologie latină ori slavă. Din punctul nostru de vedere, această limbă nu seamănă manifest nici cu româna, nici cu latina, nici cu slava, şi nici cu vreo altă limbă care să fi servit falsificatorului de motiv propagandistic într-un fel sau altul. Este o limbă neindo-europeană, cu o influență indo-europeană destul de puternică în lexic, cu elemente italice destul de numeroase, cu un număr de împrumuturi din greacă şi cu unele elemente româneşti pentru care nu s-a gândit până acum soluția substratului. Nu pot fi identificate elementele tradiționale tracice, existente şi în albaneză sau în alte limbi balcanice, lucru care ne obligă să admitem, în ciuda părerii generale perpetuate încă din antichitate, că traca şi daca sunt două limbi diferite, şi, prin urmare, româna are cel puțin două substraturi: unul dacic, neindo-european, şi unul tracic, indo-european. Din perpectiva unui fals, această abordare a substratului nu demonstrază nimic, în afara geniului presupusului falsificator.

De ce aşa de multe?

Orice ar fi vrut să demonstreze, falsificatorului i-ar fi ajuns 10-20 de piese. Dar arhiva a numărat probabil în jur de 200 de plăci, poate mai multe. Dan Romalo a păstrat numerotarea pieselor aşa cum le-a fotografiat. Fotografiile care au supraviețuit ajung, cu lacune, la nr. 133, în anii '40. Dar piesele sunt mai vechi cu jumătate de secol şi nu putem şti câte au dispărut în acest interval. Efortul de muncă ar fi fost uriaş, deoarece presupunea o coordonare strictă a unui material imens, şi cu totul inutil în cazul unui fals.

Cu ce mijloace?

Deşi s-a argumentat că plumbul este un material ieftin, uşor de procurat şi de prelucrat, totuşi problema mijloacelor pe care trebuia să le posede falsificatorul este foarte serioasă. Este vorba nu doar de jumătate de tonă de plumb, ci şi de câteva sute de ştanțe cu reprezentări de soldați, cetăți, portrete, simboluri, şi de circa două sute de matrițe (nu ştim din ce material), imprimate în negativ, de la dreapta la stânga, cu litere, imagini, decoruri. Este vorba de munca de strângere de informații, de creare a limbii, apoi a "poveştilor" din tăbliţe, de coordonare a tuturor informațiilor, apoi de "punere în pagină", de transpunere a acestora în matrițe şi ulterior în plumb. Este vorba de efortul de realizare a mijloacelor de prindere sau fixare a pieselor, de fixarea lor efectivă (unde? pe pereții încăperii în care lucra falsificatorul?) şi apoi de scoaterea piroanelor, a cuielor şi a celorlaltor instrumente de prindere, care au lăsat urme. Este vorba de coordonarea unei echipe, căci nu poate fi vorba de un *singur* om care să fi conceput şi apoi să fi pus în practică toată făcătura. Este vorba de ani de muncă, de

bani, de timp şi de enorm de multe cunoştinţe din lingvistică, istorie, geografie, religie, arhitectură şi artă antică. Şi, peste toate acestea, de o discreţie absolută, căci nimeni nu a aflat nimic despre această uriaşă întreprindere, nici în timpul vieţii autorului, şi nici după moartea sa, destul de multă vreme. Este veridic un asemenea scenariu?

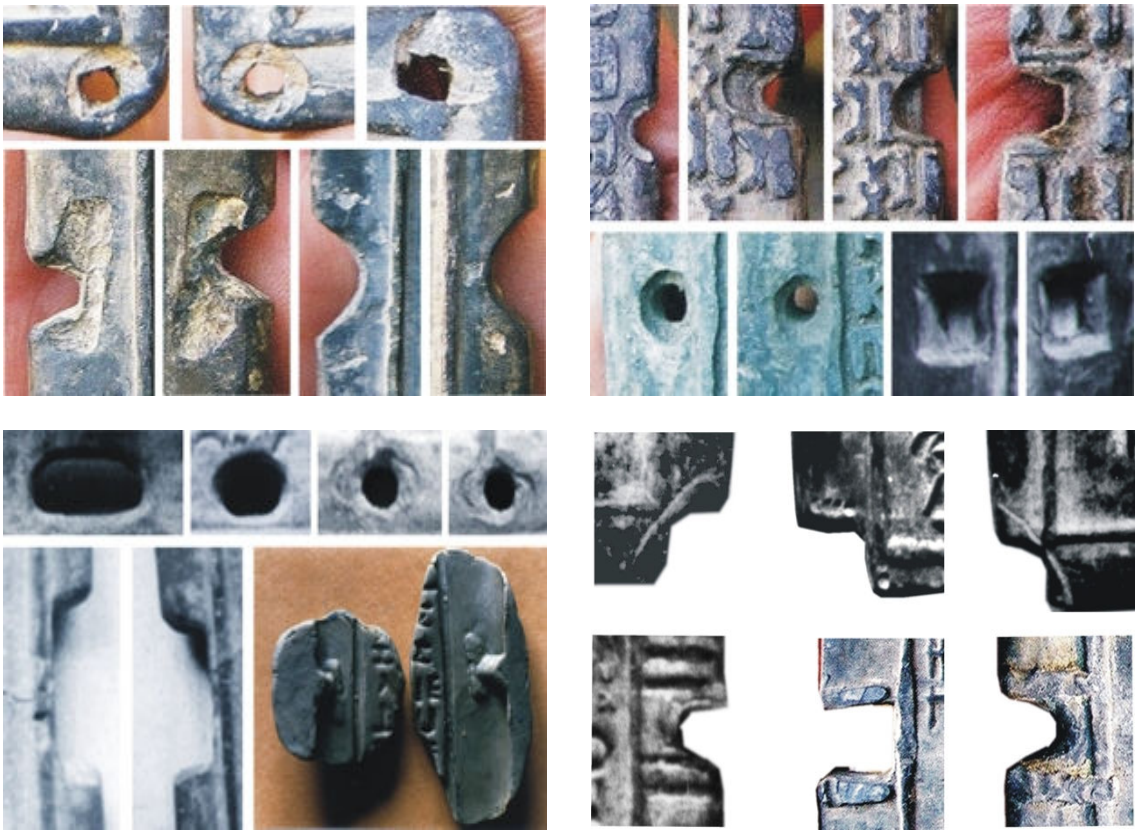

Urme de prindere pe mai multe plăci de dimensiuni mici şi medii

De ce nu a încercat să le valorifice?

Şi admiţând că a existat un astfel de om, care să fi avut la dispoziţie toate mijloacele şi cunoştinţele necesare, de ce nu a depus nici un efort pentru a le valorifica? A creat arhiva şi a abandonat-o într-un subsol, în coşuri de răchită, fără să lase nici o notiţă, nici o semnalare, fără să încerce să-şi pună în practică presupusul plan. A trecut mai mult de un secol, şi *nimeni* nu i-a acordat nici cea mai mică atenţie. Acest lucru este cu totul împotriva logicii falsului. Presupunearea dlui Olteanu că pentru falsificator toată această operă a constituit un simplu hobby, fără nici o intenţie de valorificare, ne obligă să acceptăm că autorul în cauză era complet nebun. Să posezi asemenea cunoştinţe uluitoare şi să le transpui în plumb, de-a lungul unei vieţi, fără nici un scop, nu este un scenariu plauzibil pentru un om normal. Dar cum ar fi putut un bolnav psihic să conceapă, de unul singur, o lucrare atât de uriaşă, coerentă şi genială?

De unde a ştiut autorul cum arată planul cetății Sarmizegetusa?

Puşi în fața plăcii nr. 021, partizanii falsului susțin că planul reprezentat acolo este banal, că arată ca orice plan de cetate medievală. Totuşi, există o serie de detalii imposibil de bănuit la vremea presupusului falsificator, pe care le-am prezentat în capitolul despre iconografie: zidul dacic de sud, descoperit recent, drumul acoperit care duce de la poarta de vest la cea de est, incinta sacră dincolo de poarta de est, cu cele două temple existente în vremea lui Burebista - micul şi marele templu de calcar - lărgirea incintei în vremea lui Decebal (placa 084), prin închiderea incintei sacre şi construirea unei noi clădiri dincolo de zidul de est şi stabilirea intrării principale prin incinta sacră, dinspre Sargeția etc. După părerea noastră, orice arheolog cu bun simț trebuie să admită că planul cetății este foarte fidel (în ciuda faptului că sunt reprezentate şase porți, dar de la Burebista la Decebal, şi mai ales în timpul acestuia din urmă, au avut loc multe transformări, dărâmări de ziduri şi reclădiri) şi că *nimeni* nu avea cum să-l cunoască cu atâtea decenii înainte de a se începe primele săpături sistematice.

Cum se explică reprezentarea marelui templu de calcar din vremea lui Burebista, în cele mai mici detalii?

Poate chiar mai uimitor decât planul cetății, este grandiosul templu prezentat în placa 052, deasupra portretului lui Burebista, care corespunde în detaliu reconstituirii făcute de arheologul care a dezvelit acest templu spre sfârşitul anilor '50 (CRIŞAN 1986: 176 şi urm.). Am prezentat aceste detalii în capitolul despre iconografie: patru rânduri de plinte, un turn pe latura de est, o scară acoperită pe latura de sud, care ajunge în stânga frontonului, de unde urcă până la o platformă ce reprezintă o întoarcere de scară, unde se află de fapt cel de-al doilea nivel al templului, care ocupă latura de vest. De fapt, la vremea la care se presupune că au fost făcute falsurile, nimeni nu bănuia existența unei incinte sacre în acel loc, şi cu atât mai puțin a unui mare templu tetrastil, care avea două nivele, cu intrarea pe stânga printr-o galerie acoperită, contemporan cu Burebista, nu cu Decebal, plasat în dreapta căii sacre, nu în altă parte, având în stânga sa un mic templu cu trei rânduri de coloane...

De unde a ştiut valorile unor semne din silabarele descifrate multe decenii mai târziu?

La fel de inexplicabilă este şi utilizarea unor semne din silabarul cipriot, cu valorile pe care le-am aflat doar după descifrarea acestuia, după cel de-al doilea război mondial. Un exemplu limpede îl constituie semnul pentru silaba *sa*, identic în silabarul cipriot şi în unele cuvinte din plăcile de plumb, unde valoarea sa este dincolo de orice dubiu. În cuvântul de mai jos, se poate recunoaşte cuvântul *Sargeta* ori *Sargetia,* numele cunoscutului râu pomenit de Dio Cassius (LXVIII, 14). Aici (placa nr. 008), semnul nu are valoare strict silabică, fiind urmat de vocala *a*. Tot cu valoarea simplă, a unei siflante, regăsim acest semn în numele lui Zamolxe, în aceeaşi placă. Cel de-al şaselea

semn din numele râului Sargeția se găsește de asemenea în silabarul cipriot, cu valoarea silabică *te*.

Sarget(i)a (placa nr. 008)

Cum a putut avea la dispoziție falsificatorul toate piesele mici, aflate acum în colecții private sau muzee, care prezintă imagini similare cu cele de pe plăci?

În afara plăcilor de plumb, există o serie de piese mici, identificate de către Dan Romalo în diverse colecții private sau muzee. Aceste piese prezintă imagini şi/sau texte asemănătoare cu cele de pe plăci. Dacă plăcile sunt falsuri, atunci falsificatorul trebuie să fi avut la dispoziție *toate* aceste piese. Iată o scurtă inventariere: piesa 110, din colecția Severeanu, azi la Muzeul de Istorie a Oraşului Bucureşti; piesa 112, din colecția Ion Lucian Murnu, donată lui Dan Romalo (pe care am numit-o "medalionul Romalo"); piesa 113, aflată în posesia Mănăstirii Sinaia; piesele 131, 132 şi 133, aflate în colecția N. Pulopol; la acestea adaug, continuând numerotarea lui Romalo, piesa 135, aflată în colecția şcolii din Călienii Vechi, comuna Năneşti, jud. Vrancea (URSULESCU 2001) şi piesele 136, 137 şi 138 de proveniență obscură, aflate la Muzeul de Istorie din Focşani (BOBI 1999). Toate aceste piese mici au fost considerate falsuri, cu două excepții: piesa 112, analizată de către dr. B. Constantinescu şi piesa 135, considerată autentică de către cel care a publicat-o, dar modernă de către dr. B. Constantinescu, care a analizat-o.

Cum se explică compoziția chimică a piesei 112 (medalionul Romalo)?

O situație aparte o prezintă medalionul Romalo, a cărui compoziție chimică pledează în favoarea autenticității piesei. Dr. Bogdan Constantinescu susține că este vorba de o metalurgie primitivă, greu de imitat de un falsificator. Piesa conține (pe lângă cupru, zinc, plumb, staniu şi argint) fier şi nichel, fapt care trimite spre zăcămintele de fier-nichel din sudul Uralilor şi spre metalurgia scitică. Totuşi, susține dr. Constantinescu, încă nu se poate da un verdict final în absența unor date comparative. Dacă piesa este autentică, acesta constituie un subiect aparte, vor spune adepții falsului, iar falsificatorul nu a făcut decât să se inspire din acest unicat. Este şi acesta un pas înainte, vom spune noi. Avem pe avers portretul lui Burebista (identificat după inițiala *b*) şi câteva semne din alfabetul C (preclasic), iar pe revers emblema statului său (capul de bovideu şi şarpele, cel dintâi perpetuat în stema Moldovei) şi trei cuvinte dacice *(TAPO PANTELO DABO)* cu terminația *o*. Avem un precedent şi certitudinea că dacii scriau şi în limba lor, nu doar în latină sau greacă. Această unică piesă ar trebui să constituie obiectul unui studiu foarte serios.

În căutarea unui falsificator

Secolul 20 a fost secolul limbilor construite (numite în engleză *conlangs*). De la limba *Quenya*, una din zecile de limbi inventate de J.R.R. Tolkien în „Stăpânul Inelelor", considerată cea mai frumoasă limbă construită, la cea a klingonienilor din „Star Trek", inventată de Marc Okrand, limbile ficționale au devenit o adevărată modă. Dar, în afară de acestea, au luat avânt şi aşa-numitele „euroclone", precum *Interlingua*, *Glossa* ori *Esperanto* şi limbile internaționale bazate pe engleză – *New English, Basic English, Essential World English*. Un loc aparte în peisajul limbilor construite îl ocupă experimentele diacronice de genul: cum ar fi arătat poloneza dacă ar fi fost limbă romanică (experimentul *Wenedyk*), cum ar fi arătat indo-europeana dacă legile lui Grimm n-ar fi existat, sau cum ar fi evoluat gotica (limba *Gotish*, în viziunea lui D.E. Perrotin). A fost creată o limbă *Hatti,* descendentă imaginară a grupului indo-european *centum*, şi chiar o limbă *Adelică*, imaginată ca descendentă a Proto-Indo-Europenei de către S.A. Maclagan. E drept, nu se cunosc cazuri moderne de limbi „falsificate", inventate cu scopul de a le da drept reale. Singurul caz serios cunoscut, celebru în lumea criptografilor, este cel al limbii manuscrisului Voinych, dar manuscrisul este datat cu destulă precizie în sec. XVI, şi a fost scris undeva în Italia. Textul, care acoperă peste 240 de pagini, a rămas nedescifrat până astăzi, după mai mult de un secol de încercări. Limba acestui manuscris putea fi o limbă artificială, creată de un alchimist, însă cheia pare imposibil de găsit. Remarcabil este faptul că limba "voinych" nu prezintă variație care să demonstreze o limbă naturală, nestandardizată. Un caz similar este cel al Codexului Rochonczi, scris într-un cod necunoscut, într-o limbă necunoscută, cu miniaturi ce trimit spre Evul Mediu românesc. Ca şi în cazul plăcilor de plumb, nu există o argumentație serioasă nici în favoarea, nici împotriva autenticității acestui codex, însă publicarea lui în anul 2003, la editura Alcor, constituie un început. Ceea ce ne lipseşte sunt specialiştii care să aibă competența şi curajul de a aduce argumente.

Din această perspectivă, ipoteza inventării unei limbi dacice coerente în sec. 19 ridică probleme foarte dificile. Construirea unei limbi presupune cunoştințe temeinice în domeniul lingvistic, o coordonare foarte precisă, respectarea unor reguli de frecvență, variație şi condiționare contextuală etc. Limba tăbliţelor de plumb nu are nici pe departe aspectul unei limbi artificiale. Primul lucru care se poate spune despre această limbă este că nu pare a fi o limbă standardizată, ci una plină de enorm de multe variante – grafice, fonetice, poate chiar morfologice – aşa încât aproape nu există un singur cuvânt care să aibă o formă unică în toate plăcile. Numele lui Burebista e scris în vreo 20 de feluri, cel al cetății Genucla la fel (a se consulta dicționarul întocmit de dl Romalo), numele romanilor este „stâlcit" de asemenea în nenumărate feluri. Cum putea un falsificator să imagineze atât de multă variație, mai ales că toate aceste variante sunt distribuite cu o anumită logică, nu întâmplător (în vremea lui Burebista circulă unele forme, în vremea lui Decebal altele etc.)? Există chiar unele trăsături „dialectale", care diferențiază limba dacilor de cea a geților. În ce priveşte condiționarea contextuală, se poate observa cu uşurință că anumite cuvinte apar doar în anumite contexte, aşa cum anumite semne apar doar în anumite combinații – încă un semn că limba nu a fost generată la întâmplare. Încercând să ne imaginăm procesul de creare a limbii din plăci, trebuie să admitem următoarele etape:

Pasul 1: utilizarea ca bază de plecare a cunoştinţelor existente la vremea respectivă cu privire la substratul dacic: cuvinte dacice atestate, cuvinte atribuite substratului prin comparaţie cu albaneza sau cu alte limbi, trăsături fonologice, morfologice şi sintactice atribuite substratului prin comparaţie cu alte limbi balcanice;
Pasul 2: încadrarea genealogică a limbii: indo-europeană sau nu, înrudită mai mult cu anumite limbi decât cu altele din aceeaşi presupusă familie (pentru a demonstra un anumit lucru, căci un fals fără scop este absurd), coeficientul de înrudire cu limba română, pentru a ilustra impactul dintre această limbă şi limba latină, precum şi gradul de romanizare etc.;
Pasul 3: încadrarea tipologică: limbă izolantă, aglutinantă sau flexionară, topică SVO sau de alt tip, favorizarea postpunerii sau a antepunerii, absenţa/prezenţa ergativităţii, a genului gramatical, a mai multor numere, a aspectului verbal sau a altor categorii etc.;
Pasul 4: crearea unui sistem fonologic bine definit: absenţa/prezenţa distincţiei de cantitate sau/şi de apertură, structura silabică deschisă sau închisă, condiţionări fonetice contextuale, consecvenţă în adaptări etc.;
Pasul 5: crearea unui vocabular de cca 200 de cuvinte cu mici familii (estimare doar pe baza plăcilor păstrate) în funcţie de apartenenţa genealogică aleasă şi de gradul de transmitere în română, şi adăugarea unui număr de împrumuturi din limbi de prestigiu (latină şi greacă în acest caz, dar probabil şi altele) şi adaptarea lor la sistemul fonologic al limbii create şi la posibilităţile de redare grafică ale tipurilor de scriere folosite;
Pasul 6: crearea unei morfologii minimale şi a unei sintaxe consecvente;
Pasul 7: crearea variantelor şi a trăsăturilor diatopice şi diacronice: forme diferite în Dobrogea faţă de Sarmizegetusa, mai multe împrumuturi greceşti în tăbliţele getice, şi mai multe latineşti în cele dacice, prezenţa anumitor cuvinte sau forme doar în anumite zone sau epoci etc.
Pasul 8: crearea textelor, coordonarea variantelor şi corelarea textelor cu tipurile de scriere şi cu ilustraţia.

Cine a putut face toate acestea, a fost cu adevărat cel mai mare geniu lingvistic al României din toate timpurile.

Cine putea fi autorul? Pentru epoca respectivă se pot vehicula câteva nume de lingvişti: B.P. Hasdeu, Al. Philippide, Ov. Densusianu. Ultimii doi nu aveau însă nici capacitatea, nici imaginaţia, nici posibilităţile pe care le avea Hasdeu. Hasdeu este singurul care poate fi suspectat, însă *nimic* din activitatea şi din concepţiile lui nu se regăseşte în plăci. Acad. Al. Vulpe a susţinut o vreme că autorul ar fi fost B.P. Hasdeu, care ar fi vrut să-i demonstreze lui Grigore Tocilescu existenţa scrierii la daci. Însă Hasdeu credea în existenţa unui alfabet propriu dacilor, continuat de secuii din Transilvania, dar care nu are nici o legătură cu scrierile de pe plăci. Dar lucrul cel mai grav îl constituie absenţa din acest corpus a oricărei idei hasdeene cu privire la limba dacilor. Pentru Hasdeu limba dacilor era indo-europeană, de tip satem, înrudită îndeaproape cu limbile baltice. El nu şi-a imaginat nici o clipă că limba dacă este o limbă neindo-europeană, şi a comparat adesea rămăşiţele substratului cu sanscrita, vechea persă, limbile baltice, slave, celtice etc., convins fiind de înrudirea cu toate acestea. Limba din tăbliţe este în mod evident neindo-europeană ca structură, deşi cu un vocabular parţial indo-european, şi nici una din caracteristicile atribuite de Hasdeu

substratului nu se regăseşte în această limbă (de pildă confuzia genitiv-dativ sau postpunerea articolului). Nici în privința vocabularului nu avem repere care să ne trimită la Hasdeu: dintre numeroasele cuvinte atribuite de el limbii dacilor, doar două sau trei pot fi regăsite în aceste inscripții, şi nici acelea cu certitudine. Nici măcar un rând din scrierile lui Hasdeu cu privire la substrat nu ne îndreptățeşte să îl considerăm pe el creatorul limbii tăbliţelor.

Alfabetul secuilor, considerat de Hasdeu
descendent din alfabetul dacilor

În plus, Hasdeu a muncit enorm la *Etymologicum Magnum Romaniae* şi este greu de crezut că în paralel ar fi avut timp şi energie să plăsmuiască sutele de plăci. Singura perioadă în care ar fi avut timpul necesar ar fi fost după moartea fiicei sale Iulia, dar e greu de imaginat că a renunțat la marele său proiect la care a muncit jumătate din viață şi a adunat milioane de fişe în favoarea unui fals pe care nu-l va valorifica niciodată. Hasdeu era un aprig apărător al latinității noastre. El a înființat ziarul *Traian* şi revista *Columna lui Traian*, şi vorbea mereu de Dacia lui Traian, nu de cea a lui Burebista sau a lui Decebal. Pentru Hasdeu, dacismul înseamnă întoarcere la izvoare, cultivarea şi conservarea individualității, promovarea românismului, şi nicidecum renegarea latinității (din contră, când regele Carol I a urcat pe tron, Hasdeu susținea că este amenințată latinitatea neamului) sau exacerbarea substratului (niciodată, în nici o scriere de-a lui, nu a idilizat trecutul dacic şi nu l-a utilizat în scopuri propagandistice, aşa cum a făcut cu Dacia lui Traian). El afirmă foarte frecvent, în vasta sa operă, în cea publicistică în special, că adevăr fără ştiință există, dar ştiință fără adevăr nu se poate, şi că, mai presus de orice, omul de ştiință trebuie să fie onest şi obiectiv.

Între istorici, singurul suspectat este N. Densusianu. Aspectul neindo-european al limbii din tăbliţe se potriveşte cu ideile sale despre o limbă pelasgică, însă - lucru foarte grav - el nu poseda cunoştinţe de lingvistică atât de avansate încât să poată crea o astfel de limbă, doar un lingvist genial putea face aşa ceva. În plus, era foarte sărac, chiar *Dacia Preistorică* a fost publicată abia după moartea sa, prin grija ministrului educaţiei de atunci, C. I. Istrati. Avem convingerea că, nici un lingvist competent, care a studiat limba din plăci, nu ar putea admite că falsificatorul putea crea aceste piese fără cunoştinţe lingvistice foarte avansate.

A existat cu adevărat acest personaj? Dacă a existat, el a fost cu siguranţă anonim, şi cu mult mai pregătit şi mai genial decât B.P. Hasdeu şi toţi urmaşii săi pentru partea de limbă, şi decât V. Pârvan şi toţi succesorii săi pentru partea de istorie, reprezentând mai mult decât o combinaţie a celor doi savanţi: a fost un spirit excepţional, vizionar, "un Leonardo da Vinci". Este plauzibil acest scenariu?

Scurtă concluzie

Trebuie să recunoaştem că, în realitate, în momentul de faţă nici măcar nu există o dispută cu privire la autenticitatea pieselor, atâta vreme cât nici o persoană competentă nu se implică în susţinerea cu argumente a ipotezei falsului. Poziţia dlui Romalo, în momentul publicării cărţii, a fost aceea de înclinare spre autenticitate, dar cu menţinerea unui semn de întrebare. Poziţia noastră în acest moment este categoric în favoarea autenticităţii, din două motive: 1. în plăci există elemente care nu puteau fi cunoscute la vremea presupusului fals şi 2. nimeni nu a furnizat până în prezent nici un argument serios în favoarea falsului. Totuşi, suntem gata să ne schimbăm această poziţie de îndată ce se va răspunde la toate argumentele pro aduse de dl Romalo şi de noi, şi de îndată ce ne vor fi prezentate argumente incontestabile în favoarea falsului.